

MALMÖ HÖGSKOLA
FAKULTETEN FÖR
LÄRANDE OCH SAMHÄLLE

Individ och samhälle

Examensarbete i Samhällsvetenskap och lärande
15 högskolepoäng, avancerad nivå

Där den passar och är relevant

Samhällskunskapslärare i gymnasiet om att undervisa om
invandring

When it's appropriate and relevant

Social science teachers in upper secondary school on teaching immigration

Ludvig Torell

Ämneslärarexamen med inriktning mot arbete i gymnasieskolan, 300 högskolepoäng
2016-05-31

Examinator: Jan Anders Andersson

Handledare: Lars Pålsson Syll

Förord

Det finns flera människor jag vill tacka för deras insatser för att detta arbete kommit till. Tack till de hårt arbetande lärarna som har möjliggjort undersökningen då de ställde upp på intervjuerna. Jag vill tacka min handledare Lars Pålsson Syll för råd och handledning under arbetets gång. Avslutningsvis riktar jag ett tack till vänner, släktingar och arbetskolligor som lyssnat på mina tankar och min oro under skrivprocessen. Deras stöd och inlägg har varit en stor tillgång. Givetvis är endast jag själv ansvarig för slutprodukten och de eventuella felaktigheter som tyvärr kan ha följt med in i den sista versionen.

Tillägnat:

Mamma, pappa och Ian Fraser "Lemmy" Kilmister (1945-2015)

För alltid mina hjältar

Abstrakt

Invandring har under senare år blivit en allt mer kontroversiell fråga i Sverige vilken debatterats mycket. Som en relevant samhällsfråga är det i min mening viktigt att invandring behandlas i skolans undervisning, inte minst i ämnet samhällskunskap. I detta examensarbete har jag undersökt hur lärare på gymnasieskolor undervisar om invandring inom samhällskunskap. Detta är ett i hög utsträckning outforskat forskningsområde då tidigare forskning fokuserat på invandring som en del av värdegrundsarbetet i skolan. Undersökningen har genomförts genom en kvalitativ intervjustudie på olika skolor i Skåne där fyra lärare som undervisar på yrkesförberedande respektive studieförberedande program har intervjuats. Resultatet har därefter analyserats med koppling till för området aktuella teorier om lärande och skolans demokratiuppdrag. Intervjuerna visar att lärare behandlar invandring i samband med annat innehåll och frågor där det kan ses som en naturlig del. Under undervisningen möter lärare svårigheter vilka kan kopplas till hur invandring är en kontroversiell fråga. Dessa svårigheter bemöts med sakliga diskussioner då lärarna försöker lära eleverna att analysera invandring som en samhällsfråga ur olika perspektiv såväl som försvara skolans värdegrund vilken stundtals utmanas av elevers uttalanden under diskussioner.

Nyckelord: demokrati, elever, invandring, kontroversiella frågor, samhällskunskap, skola,

Innehållsförteckning

1	Introduktion.....	7
2	Syfte och frågeställningar	9
2.1	Syfte	9
2.3	Avgränsningar	10
3	Styrdokument.....	11
3.1	Läroplaner – geografi, historia och samhällskunskap.....	11
3.2	Skollagen.....	12
4	Teoretiska utgångspunkter	13
4.1	Sociokulturellt perspektiv	13
4.2	Skolans demokratiska uppdrag	14
4.3	Medborgarskapsperspektiv	15
5	Tidigare forskning.....	17
5.1	Invandringsdebatten i Sverige.....	18
5.2	Demokrati och invandring	19
5.3	Elevers uppfattningar om invandring.....	19
5.4	Att undervisa i kontroversiella frågor	21
5.5	En undervisningsmodell.....	23
5.6	Reflektioner över tidigare forskning	25
6	Metod	27
6.1	Kvalitativa intervjuer	27
6.2	Analysmetod	28
6.3	Etiska överväganden	29
6.4	Genomförande.....	29
7	Resultat och analys	34

7.1 Undervisningen	34
7.2 Svårigheter och bemötande	35
8 Slutsatser och diskussion	39
8.1 Diskussion.....	39
8.2 Slutsatser	41
8.3 Förslag på framtida forskning och avslutande reflektioner	42
Källförteckning	45
Bilagor.....	51

1 Introduktion

Invandringen till Sverige är en mycket aktuell politisk fråga år 2016. Detta sedan uppemot 160000 människor sökte asyl i Sverige under 2015 som ett resultat av flyktingkrisen med grund i kriget i Mellanöstern¹. Likt tidigare invandringen har frågan debatterats flitigt i olika medier där den förts fram i både positiv och negativ bemärkelse. Vissa menar att Sverige behöver invandring för att försörja en åldrande befolkning. Inom flera yrken finns det brist på utbildad personal där Sverige skulle behöva bland annat utländska läkare och lärare. Sverige har även tagit ett stort humanitärt ansvar under konflikter i världen och erbjudit en tillflykt för hundratusentals människor på flykt. Det finns dock problem med att Sverige tagit emot många människor. Ett mindre lyckat integrerande av dessa har lett till social och ekonomiska problem. Med dessa problem följer i sin tur höga kostnader, att ta emot människor, upprätta asylboenden och försörja dem är mycket kostsamt. Opinionsundersökningar som sammanställdes av Demoskop 2015 visar hur svenskarna under de senaste åren blivit allt mer kritiska mot invandringen till Sverige².

Utifrån denna debatt om invandringens för och nackdelar började jag fundera över vad lärare undervisar om invandring i ämnet samhällskunskap. Det ämne vars undervisning enligt Skolverket ska ”syfta till att eleverna breddar, fördjupar och utvecklar kunskaper om människors livsvillkor med utgångspunkt i olika samhällsfrågor”³. Invandring är en fråga av relevans för flera olika samhällsfrågor så som hur människor ska komma in på arbetsmarknaden, vilken identitet de känner och hur väl de mänskliga rättigheterna respekteras. Det är därtill en mycket kontroversiell fråga där tonläget ofta är högt och åsiktsskillnaderna stora. Då frågor av en liknande kontroversiell natur berörs i media och påverkar samhället lär eleverna dras till den och bilda sig en egen uppfattning. Det är här skolan har ett uppdrag att lära eleverna att analysera samhällsfrågor och förstå dem utifrån flera perspektiv. Utan en sådan förståelse är det lätt att eleverna faller för enkla populistiska eller rasistiska idéer, något skolan ska motverka som en del av uppdraget att utbilda samhällsmedborgare utifrån en demokratisk värdegrund.

Detta arbete ska undersöka hur lärare undervisar om invandring idag samt hur lärare bemöter de

---

1 Migrationsverket *Statistik* 5/2 2016

2 Demoskop *Allmänhetens uppfattning om invandringens omfattning* Peter Santesson 25/5 2015

3 Skolverket *Ämne samhällskunskap*

svårigheter som kan uppkomma då man undervisar om kontroversiella frågor, som invandring. Utifrån kunskap om hur undervisningen bedrivs idag och vilka svårigheter som finns kan den förhoppningsvis utvecklas och bli bättre.

2 Syfte och frågeställningar

2.1 Syfte

Syftet med detta examensarbete är att undersöka hur lärare som undervisar i ämnet samhällskunskap på gymnasiet behandlar invandring i sin undervisning samt vilka svårigheter de upplever vid undervisning i ämnet och hur de bemöter dessa i sin undervisning.

- Vid vilka frågor och med vilka metoder undervisar lärare om invandring i ämnet samhällskunskap?
- Vilka svårigheter upplever lärare då de undervisar om invandring i samhällskunskap och hur bemöter de dessa?

2.2 Centrala begrepp

Invandring definierar jag utifrån Nationalencyklopedin. Det beskrivs av denna som ett begrepp för då människor reser från ett land till ett annat med avsikten att bosätta sig där under en längre tid. Nationalencyklopedin beskriver i sin tur två olika sorters invandring: arbetskraftsinvandring och flyktinginvandring⁴. Arbetskraftsinvandring består av de människor som söker sig till andra länder i avsikt att arbeta där i jakt på högre löner eller bättre arbetsförhållanden än i hemlandet. Detta var den vanligaste formen av invandring till Sverige fram till 70-talet då svensk industri gick sämre och invandringen i högre utsträckning började utgöras av människor som stötvis sökte sig till Sverige som flyktingar⁵. En människa kan klassas som flykting utifrån den definition som etablerats av FN:s flyktingkonvention. Denna definierar flyktingar som:

människor som har flytt från sina länder på grund av välgrundad fruktan för förföljelse på grund av ras, religion, nationalitet, politisk uppfattning eller tillhörighet till viss samhällsgrupp, och som inte kan eller vill återvända⁶

---

4 Nationalencyklopedin, *Invandrare*

5 Nationalencyklopedin, *Arbetskraftsinvandring*.

6 Fonden för mänskliga rättigheter *Konventionen angående Flyktingars rättsliga ställning*

Flyktinginvandring är då förloppet då människor söker sig till andra länder för att få skydd⁷.

2.3 Avgränsningar

Detta arbete är inte ett försök att avgöra hur lärare bäst bör undervisa i invandringsfrågor. Ett sådant arbete skulle få ta en annan infallsvinkel med fokus på didaktiska frågeställningar kring hur undervisningen bäst bör läggas upp för att bemöta svårigheter med att undervisa om invandring som det här arbetet delvis syftar till att klarlägg. Jag kommer inte att ifrågasätta lärarnas didaktiska val då detta inte är en undersökning av lärarens didaktiska överväganden. Om detta skulle undersökas hade intervjuerna behövt en annan vinkel och jag hade behövt ta till mig lärandeteori kring hur lärare anpassar sin undervisning till olika elever och ämnesområden.

Även om värdegrundsarbetet kan vara en ingångspunkt för undervisning om invandring kommer jag inte att undersöka hur lärare arbetar mot fördomar och främlingsfientlighet eller vad deras respektive skolor bedriver för förebyggande värdegrundsarbete. Individuella lärares arbete mot rasism har det gjorts flera arbeten om och är inget jag känner att jag behöver fördjupa mig i det här arbetet. Jag söker som sagt snarare invandringens roll i undervisningen som samhällsfråga och inte som ett område lärare berör då de arbetar med värdegrunden. Inte heller anser jag att en generell undersökning av värdegrundsarbetet på de skolor där jag har intervjuat lärare skulle bidra till att besvara mina frågeställningar. Då jag ska bli samhällskunskapslärare på gymnasienivå har jag endast undersökt hur invandringsfrågan behandlas inom samhällskunskap av samhällskunskapslärare på gymnasieskolan. Jag har inte gjort någon avgränsning sett till vilka samhällskunskapskurser som lärarna undervisat i.

---

7 Nationalencyklopedin, *Invandrare*

3 Styrdokument

De aktuella styrdokumenterna för detta arbete är Gy11 och den aktuella ämnesbeskrivningen för samhällskunskap men även skollagen. Jag kommer här redogöra för de aktuella skrivelserna som berör detta arbete.

3.1 Läroplaner – geografi, historia och samhällskunskap

Invandring som en del av migration omnämns inom två ämnens centrala innehåll av skolverket i gy11, geografi och historia. Det står inom det centrala innehållet för kursen geografi ett att den ska behandla:

Befolkningsutveckling, befolkningsfördelning och rumslig förändring. Urbanisering samt städernas framväxt, funktion, struktur och miljöpåverkan. Betydelsen av migration, utbildning, miljöförändring, försörjningsstrategier, reproduktiv hälsa och familjeplanering sett ur olika perspektiv, till exempel kön, sexualitet, etnicitet och socioekonomiska förhållanden⁸

Migration förekommer även som exempel på ett område att behandla i kursen historia 1b. I det centrala innehållet står det att kursen ska behandla:

viktiga globala förändringsprocesser och händelser, till exempel migration, fredssträvanden, resursfördelning och ökat välstånd, internationellt samarbete, mänskliga rättigheter, jämställdhet, men också kolonialism, diktaturer, folkmord, konflikter och ökat resursutnyttjande⁹

Även om invandring inte nämns i någon kurs i samhällskunskap så innehåller läroplanerna centralt innehåll vilket skulle kunna behandlas med invandring som en möjlig del av en större fråga. Det står i ämnet samhällskunskaps syfte att:

I undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla kunskaper om frågor som berör makt, demokrati, jämställdhet och de mänskliga rättigheterna inklusive barns och ungdomars rättigheter i enlighet med konventionen om barnets rättigheter. Eleverna ska också ges möjlighet att utveckla förståelse för frågor om arbetsliv, resurser och hållbar utveckling¹⁰

---

8 Skolverket *Ämne - geografi*

9 Skolverket *Ämne - Historia*

10 Skolverket *Ämne - samhällskunskap*

Invandring kan kopplas till flera av de områden som nämns i det centrala innehållet genom frågor om flyktingars rättigheter, invandrare på arbetsmarknaden och olika politiska ideologiers uppfattning angående invandringspolitik. Samhällskunskap innehåller flera relevanta perspektiv för att analysera invandring. Ämnet behandlar bland annat mänskliga rättigheter och globala politiska system vilka är möjliga perspektiv att analysera invandring utifrån¹¹. Jag menar inte att invandring endast bör beröras inom samhällskunskap. Bara för att en samhällsfråga berörs i ett ämne betyder det inte att den inte bör behandlas ytterligare eller ur fler perspektiv i andra ämnen. Snarare skulle detta enligt min mening bidra till att ge eleverna en mer utvecklad förståelse för frågan och få det underlag de behöver för att utveckla en egen ståndpunkt.

3.2 Skollagen

Invandring relaterat till skollagen kan kopplas till hur skollagen dikterar att lärarna ska bilda demokratiska medborgare och att undervisningen ska syfta till att förmedla respekt för de mänskliga rättigheterna. I takt med att Sverige har tagit emot allt fler invandrare så har hatbrotten mot dessa ökat. Idag är främlingsfientliga/rasistiska hatbrott vanligast utav alla hatbrott enligt statistik från 2014 som togs fram av *Brottsförebyggande rådet* (hädanefter kallat BRÅ)¹². Kritik mot en generös invandringspolitik kan övergå till rasism riktad mot de människor som söker sig till Sverige. Det står utskrivet i skollagen att skolan har ett ansvar att motarbeta rasism som en del av det demokratiska uppdraget. Detta arbete ska dock vara en del av hela skolans verksamhet¹³ och ses i detta arbete som en bakomliggande faktor som all undervisning måste förhålla sig till. Närmare mitt arbete ligger det faktum att även läroplanen för samhällskunskap beordrar lärarna att arbeta med mänskliga rättigheter¹⁴. Olika länders behandling av flyktingar i Europa 2015 hade kunnat vara en tidsaktuell ingångspunkt som vissa lärare kanske använder sig av för att diskutera mänskliga rättigheters efterlevnad.

---

11 A.a

12 BRÅ Hatbrott

13 Sveriges riksdag Skollag (2010:800) Regeringskansliet Kap 1: inledande bestämmelser – artikel 4 -5

14 Skolverket *Ämne samhällskunskap*

4 Teoretiska utgångspunkter

4.1 Sociokulturellt perspektiv

Det lärandeperspektiv jag utgått ifrån då jag analyserat intervjuerna är det sociokulturella perspektivet. Detta då den i min mening ligger nära de metoder som lärarna har använt sig av i sin undervisning om invandring. Deras undervisning hänger i hög grad på att olika frågor och problem med koppling till verkligheten diskuteras och behandlas muntligt i helklass. Genom dessa diskussioner ska eleverna visa förståelse för problemet och visa att de kan se det ur flera perspektiv. Detta övar förmågor som står i läroplanerna för kurserna i samhällskunskap¹⁵.

Det sociokulturella perspektivets utgångspunkt är att människor lär sig i grupp och av varandra. Människor påverkar varandra genom sitt sociala samspel och sina interaktioner med varandra. Detta öppnar för olika möjligheter för läraren att strukturera sin undervisning för att lära ut till eleverna¹⁶. En av företrädarna för det sociokulturella perspektivet var den ryska pedagogen Lev Vygotskij. Han var likt Dewey kritisk mot det rådande utbildningsklimatet i Europa under tidigt 1900-tal. Utbildningen byggde vid denna tid på att en passiv elev tog emot kunskap hellre än att själv integrera i undervisningen. Vygotskij förkastade detta med utgångspunkten i att individen per definition alltid är aktiv. Lärare borde i hans mening arbeta med de mänskliga instinkterna hellre än att försöka förtrycka dem. Han förordade en aktiv lärare, en aktiv elev och aktiv miljö. Med miljö menade han då en social miljö vilken utvecklar elevens handlingar¹⁷. Själva undervisningen bör ta sin utgångspunkt i befintlig kunskap hos eleven i hopp om att skapa en helhetsförståelse för ett ämne. Den befintliga kunskapen används sedan med utgångspunkten då man planerar en undervisning utifrån elevers potential, inte deras brister¹⁸. Denna vidareutveckling av befintliga kunskaper beskrivs som den proximala utvecklingszonen, den punkt där eleven kan något med stöd av läraren men inte själva. Vygotskij hävdade att med stöd av läraren kommer elevens förmåga att

---

15 Skolverket *Ämne samhällskunskap*

16 Lindqvist, Gunilla (red.), *Vygotskij och skolan: texter ur Lev Vygotskijs Pedagogisk psykologi kommenterade som historia och aktualitet*, Studentlitteratur, Lund, 1999 s11

17 A.a s 72 - 73

18 A.a s 278 -279

utvecklas: ”Det barnet gör med hjälp av en vuxen idag kan det imorgon göra på egen hand”¹⁹.

Vygotskijs teori var att ämnen och undervisningen i hög grad borde kunna knytas till det verkliga livet för att göra skolan till en ”levande institution”²⁰. Detta underlättar skapandet av engagerade samhällsmedborgare. Genom undervisning möjliggörs en intellektuell utveckling hos eleverna vilken sporras genom lärarens engagemang och aktivitet med eleverna. Läraren ska främst tjäna som en mediator för att eleven ska utvecklas. Bland de vanligare metoderna för att engagera elever tillhör dialogen då elever samtalar med varandra eller med läraren behandlar ett ämne eller en fråga. Här kan läraren se hur eleven engagerar sig i en fråga och till viss del följa elevens utveckling genom den proximala utvecklingsonen – från osäkerhet till en större grad av självständighet i förmågan att analysera problem och frågor. Poängen är ännu en gång att läraren interagera med eleverna och utvecklar deras kunskap, hellre än att tala till eleverna och förmedla den direkt²¹.

4.2 Skolans demokratiska uppdrag

Den amerikanska forskaren John Dewey är bland de mer framträdande då det gäller forskning om skolans fostrande uppdrag under det tidiga 1900-talet. Deweys formulerade flera teorier om skolans syfte och dess metoder i hopp om att få fram en demokratisk medborgare men ger även sin syn på själva lärandeprocessen²².

Skolan undervisar i Deweys mening eleverna genom formella undervisningsmoment med lärare och läroböcker men bidrar även till elevernas utbildning genom att eleverna möts och umgås²³. Elever anpassar sig efter sin omgivning för att kunna fungera med människor i sin omgivning. I och med detta kommer eleven att ta till sig åsikter och beteende för att passa in²⁴. Det är därmed skolans uppgift att förbereda eleverna för ett liv i det demokratiska samhället genom att motarbeta oönskade åsikter och beteende som elever kan ha med sig från andra sociala forum²⁵. För att lyckas med detta så styr lärarna elevernas beteende på olika sätt. Oönskat beteende möts med konfrontation och kritik medan önskat beteende möts med beröm och uppmuntran. På så sätt lär sig eleverna samhällets

---

19 A.a s 278

20 A.a s 248

21 Strandberg, Leif, *Vygotskij i praktiken: bland plugghästar och fuskklappar*, Norstedts akademiska förlag, Stockholm, 2006 s 72 - 73

22 Dewey, John, *Demokrati och utbildning*, Daidalos, Göteborg, 1999 s 11-16

23 A.a s 40

24 A.a s 46

25 A.s s 56

värderingar och att uppskatta det som samhället bygger på, som människors lika värde och demokrati²⁶. Dewey ser det demokratiska samhället som det främsta av samhällen av flera skäl. Det är ett samhälle där kunskap uppmuntras och det finns en framåtanda i högre grad än i andra samhällssystem. Individerna tillåts utveckla sig och nå nya höjder och kunskap hellre än att begränsas av sin omgivning²⁷. För att kunna främja ett liknande samhälle bör undervisningen enligt Dewey bygga på att elevernas undervisning utgå ifrån verkligheten med praktiska övningar och teori kring olika agerandens konsekvenser. Detta är ett lärandesätt som förordas av den så kallade så kallad pragmatiska lärandeteorin, som Dewey var en förespråkare för. Läran är av åsikten att kunskap ska byggas på praktiska erfarenheter och inte abstrakta teorier²⁸. Ett sätt att undervisa pragmatiskt skulle vara genom övningar som ligger nära verkligheten sett till innehåll och form: på så sätt lär sig eleverna genom en naturlig aktivitet hellre än på ett konstruerat sätt²⁹. En viktig del i denna undervisning är då att eleverna utvecklar ett fungerande socialt samspel i skolan likt det som förväntas i samhället³⁰.

Då invandring behandlas i undervisningen är det möjligt att eleverna kommer med rasistiska uttalanden riktade mot invandrare. I vissa klasser kan det uppstå en miljö där dessa uttalanden blir norm bland eleverna då majoriteten har liknande åsikter i frågan. Detta gör det svårare för lärare att undervisa om invandring då elever har med sig fördomar till klassrummet som läraren måste hantera i enighet med det demokratiska uppdraget både Dewey och skollagen förordar.

4.3 Medborgarskapsperspektiv

Den svenska skolan bygger i hög utsträckning på Deweys tankar då den i olika läroplaner arbetat mycket med att föra över en viss värdegrund till eleverna. Detta kan beskrivas som att skolan arbetar utifrån ett medborgarskapsperspektiv, det vill säga att skolan arbetar med att förbereda eleverna för det verkliga livet, inte bara med kunskap och förmågor utan även genom att föra vidare vissa värderingar som förväntas av samtliga medborgare i samhället. Vilka värderingar det är har förändrats i takt med att samhället har förändrats. I korthet har skolan gått ifrån att föra vidare en nationalistisk känsla av stolthet över den svenska identiteten till eleverna till att arbeta med de

---

26 A.a s 140

27 A.a s 127

28 A.a s 22-25

29 A.a s 197 – 208

30 A.a s 126-128

mänskliga rättigheterna och tolerans för ett mångkulturellt samhälle³¹.

Undervisningen har dock inte lämnat fokus på Sverige, det står i många fall som normen mot vilket andra samhällen jämförs. På ett sätt är detta givet då elever framförallt behöver kunskap om det svenska samhället då det är det de i första hand kommer leva i. Men det finns även en risk att eleverna inte ser hur det ”svenska” samexisterar med andra kulturer hellre än är en direkt motpol. På många sätt kan nationalstatsfokuseringen i undervisningen ses som föråldrad och det finns forskare som argumenterar för att undervisningen i högre utsträckning måste kopplas till verkligheten. En verklighet där nationalstaten har en allt mindre roll och länder blivit allt mer av mötesplatser för flera olika kulturer och värderingar. För att möta detta måste undervisningen i skolan i allt högre utsträckning förbereda eleverna för en global värld där bland annat människors identitet blivit en mer komplex fråga än under Deweys tid³². Denna nya globaliserade värld utmärks i hög utsträckning av att människor i allt högre grad flyttar över landsgränser, eller invandrat till andra länder än sina ursprungliga.

Undervisning om invandring kan på flera sätt kopplas till medborgarperspektivet. Undervisning om invandring kan delvis ses som att förbereda eleverna inför att leva i ett mångkulturellt samhälle med flera olika kulturer och olika normer som måste samsas. Detta kan vidare kopplas till värdegrundsarbetet med att bekämpa rasism och intolerans mot andra kulturer. Detta värdegrundsarbete kan i sin tur ses som en del av arbete med att skapa medborgare till ett demokratiskt samhälle som Dewey förordade.

---

31 Lundgren, Ulf P., Säljö, Roger & Liberg, Caroline (red.), *Lärande, skola, bildning: [grundbok för lärare]*, 3., [rev. och uppdaterade] utg., Natur & kultur, Stockholm, 2014 s 135-138

32 Skolverket *Medborgarskapsundervisning i otakt med samtiden*

5 Tidigare forskning

Jag har sökt efter tidigare forskning via Google Scholar och via Malmö högskolas databas Summon vilken behandlar olika söksidor med svensk och internationell forskning. Jag har även undersökt högskolans litteraturkatalog. Jag har i mina sökningar utgått ifrån sökorden: *invandring i skolan*, *undervisning om invandring*, *teaching immigration* och *undervisning om kontroversiella frågor*. Jag har undersökt rapporter, artiklar och examensarbeten som dykt upp vid dessa sökningar och använt samma källor som dessa då jag har funnit dem relevanta. I den mån det var möjligt har jag använt förhållandevis ny forskning för att komplettera de klassiska teorierna med konkreta metoder och aktuell forskning. Utöver detta har jag använt mig av litteratur som beskriver hur man skriver en vetenskaplig rapport med kvalitativ metod och intervjuteknik.

Under mina efterforskningar har jag främst hittat forskning som behandlar invandring ur ett värdegrundsperspektiv. Både inom och utom Sverige har undersökningar och forskning genomförts om hur skolor arbetar med att bekämpa fördomar och rasism. Det finns även forskning och projekt där forskare undersökt hur man på bästa sätt integrerar nyanlända elever i skolan och undervisar dessa. Jag har dock inte hittat någon forskning som undersöker hur lärare undervisar om invandring i skolan. Det finns engelska hemsidor som tipsar om hur lärare kan undervisa om invandring och ger tips på lektionsupplägg³³. Liknande material finns även på svenska hemsidor där information och material finns tillgängligt för hur lärare kan undervisa om invandring utifrån flera olika perspektiv och ämnen³⁴. Med det sagt så har jag inte hittat någon sammanställd forskning som detta material grundar sig på utan det förlitar sig på lärarnas erfarenheter.

Utav den forskning jag har tagit del av kommer jag här att redovisa den som jag ansåg mest relevant för mitt arbete. Det rör sig då om forskning kring skolans demokratiska uppdrag såväl som om hur man bäst undervisar i kontroversiella frågor.

---

33 The Gaurdian *How to teach immigration*

34 SO rummet *Invandring*

5.1 Invandringsdebatten i Sverige

Invandring har blivit en allt mer framträdande politisk fråga i Sverige under det senaste decenniet. Kritik som lyfts mot invandringspolitiken har till stor del handlat om misslyckad integration av invandrare och de följande höga kostnaderna. Detta har bidragit till en mer kritisk syn på invandring i delar av väljarkåren som anser att de etablerade partierna inte hanterat problemen. Detta missnöje öppnade för det politiska partiet Sverigedemokraterna (hädanefter kallat SD) som valdes in i riksdagen 2010. Partiet har rötterna i 80-talets nynazistiska rörelser och förespråkar idag en mycket restriktiv invandringspolitik. De är emot den mångkulturalism som på många sätt präglar det svenska samhället och utgår istället utifrån en nationalistisk grundtanke i vilken Sveriges nuvarande medborgare ska prioriteras. Invandringen bör i deras mening begränsas då den ses som en kostnad för, och i förlängningen ett hot mot, det svenska samhället³⁵. Partiet marknadsför sig som ”Sveriges enda riktiga oppositionsparti” då de står utanför de överenskommelser som slutits av andra partier i riksdagen kring invandringspolitiken i Sverige³⁶.

SD:s inträde i riksdagen har sannolikt påverkat undervisningen i samhällskunskap. Då det är ett parti som utmärks av sin invandringspolitik kan jag tänka mig att invandring har berörs mer i skolan sedan deras inträde. Detta kan delvis förklaras med frågans ökade aktualitet i svensk politik men även med hur invandring är SD:s främsta fråga som de relaterar mycket av sin politik till. Det har gjorts ett par examensarbete om hur Sverigedemokraterna påverkat undervisningen: däribland Richard Thorells 2011: *Sverigedemokraterna i riksdagen: Vilka konsekvenser får det för undervisningen?* De fyra lärarna som intervjuades i arbete hävdar att Sverigedemokraternas inträde i riksdagen har gjort det enklare att tala om tidigare tabubelagda ämnen som främlingsfientlighet och problem relaterade till invandring. Ingen av lärarna ser det som sin uppgift att motarbeta partiet men samtliga ser det som sin uppgift att diskutera det kontroversiella med deras politik³⁷.

Det är svårt att undvika SD vid diskussioner kring invandringspolitiken i Sverige. I debatten har SD stått för en minskad invandring och partiet har bidragit till, alternativt kan ses som resultatet av, att invandring idag är en mycket känslig politisk fråga. SD nämns flitigt i debatter och det är sannolikt att partiet har stort stöd i yrkesförberedande program där fler elever har en kritisk inställning mot

---

35 Nationalencyklopedin, *Sverigedemokraterna*

36 Sverigedemokraterna *Snabbfakta*

37 Thorell, Richard *Sverigedemokraterna i riksdagen: Vilka konsekvenser får det för undervisningen*
Examensarbetet Karlstad Universitet Fakulteten för samhälls och livsvetenskaper 2012 s 39-40

invandring än på studieförberedande program enligt *Tid för tolerans*³⁸. Elevernas inställning till invandring är sannolikt ett faktum lärare har i åtanke då de undervisar om ämnet och ska visa invandring ur flera perspektiv. Samtidigt måste de värna värdegrunden mot rasistiska uttalanden.

5.2 Demokrati och invandring

Att motarbeta rasism och främlingsfientlighet är en del av skolans grundläggande värderingar vilka ska genomsyra alla kurser³⁹. Undervisning om invandring kan ses som undervisning i tolerans då man motarbetar fördomar och lär ut förståelse för olika människors situationer. Detta för att anpassa elever till det mångkulturella samhället och motarbeta fördomar. Historiken bakom att utbilda demokratiska medborgare har det genomförts forskning om. Magnus Dahlstedt och Maria Olsons bok *Utbildning demokrati och medborgarskap* kartlägger genom undersökningar av styrdokument och lagstiftning hur skolan har arbetat med demokratiska frågor sedan 40-talet fram till läroplanen 2011. Kartläggningen visar att under den här tidsperioden har nationalism tonats ner och läroplanerna har anpassats till att Sverige blivit ett allt mer mångkulturellt land. Speciellt under de senaste 20 åren har skolan arbetat mer med migrationsfrågor i takt med att Sverige tagit emot fler flyktingar men även som svar på de konflikter som uppstått under den här perioden. De beskriver bland annat hur skolverket sedan 90-talets slut talat om hur man som lärare ska undvika att tala i termer av ”vi och dem”(födda svenska och invandrare) i undervisningen. Skolverket förskrev att lärare ska behandla alla elever lika och undvika att tala om invandrarområden utan hellre beskriva dem som utanförområden med socioekonomiska svårigheter⁴⁰.

5.3 Elevers uppfattningar om invandring

2013 Genomförde SCB på uppdrag av Form för levande historia en undersökning för att ta reda på hur toleranta svenska elever är gentemot varandra och andra kulturer: *Tid för tolerans*⁴¹. Detta var den tredje av sitt slag då två tidigare genomförts 2003 och 2009. Undersökningen 2013 visar delvis hur elever såg på olika grupper 2013 men även hur den här synen har förändrats under åren jämfört

---

38 Severin. Jacob s 48-55

39 Skolverket *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola* 2011, Skolverket, Stockholm, 2011, s 5

40 Dahlstedt, Magnus. & Olson, Maria., *Utbildning, demokrati, medborgarskap*, Gleerups Malmö, 2013 s 115-120

41 Severin. Jacob s 6

med de tidigare undersökningarna. Rapporten presenterar omfattande tidigare forskning såväl som ett resultat vilket jag funnit relevant för mitt arbete. Undersökningen är den mest omfattande aktuella undersökningen av svenska elevers åsikter om, bland annat, invandrare som jag har hittat.

En utgångspunkt i rapporten är deras definition av tolerans. Tolerans beskrivs som ett dynamiskt begrepp som omformulerats flera gånger genom historien men definieras nuförtiden som ” en avsaknad av negativa attityder till olika grupper”⁴². Exempel på grupper är då invandrare. En motpol till tolerans är *rasism*. Rasism är en gammal företeelse som kan spåras till 1800-talets forskning kring vad som då betraktades som mänsklighetens olika raser. Utifrån detta uppkom en ideologi vilken hävdade att mänskligheten kan delas upp i olika raser baserat på utseende och fysiska drag. Utifrån detta hävdar rasister att samtliga individer i de olika raserna besitter olika nedärvda personlighetsdrag och förmågor: så som mod eller intelligens. Den här sortens biologiska rasism finns fortfarande även om man nuförtiden allt oftare talar om en kulturrasism. Enligt denna värderas människor utifrån den kultur de tillhör: exempelvis den muslimska⁴³. Inom invandringsdebatten i Sverige förekommer begreppet rasism ofta. De som argumenterar för en mer restriktiv invandringspolitik anklagas ibland för att ha en rasistisk människosyn och för att se invandrare som mindre värda människor och belastningar för det svenska samhället. Kritiken mot invandring skulle då vara en täckmantel för att egentligen föra fram ett rasistiskt budskap att Sverige hade varit ett bättre land med endast ”etniska svenskar”⁴⁴. De som anklagas att vara rasister hävdar att begreppet rasist idag är överanvänt och används för att tysta ner debatten kring frågor om invandring och integration. Rädslan för att anklagas för rasism omöjliggör i deras mening en debatt kring invandringspolitik⁴⁵.

Själva undersökningen *Tid för tolerans* genomfördes genom en större enkätundersökning i hela Sverige där totalt ca 7000 elever deltog. Enkäten innehöll olika frågor och påståenden för eleverna att ta ställning till vilka berörde deras inställning till olika grupper. Dessa var muslimer, invandrare, judar och HBTQ personer. Utöver detta så innehöll rapporten en specialstudie angående intolerans mot invandrare där resultaten i enkäterna analyserades utifrån tre geografiska perspektiv: Sverige, Skåne och Malmö län⁴⁶. Olika samhällsvetare analyserade resultatet från enkäterna och skrev

---

42 A.a s 23

43 A.a s 30

44 Skolverket *Skilnaden mellan rasism och kritik mot invandringen* 25/2 2016

45 SVT Nyheter *Vad får man säga i invandringsdebatten?* 15/4 2013

46 Severin. Jacob s 6-11

rapporten. Samhällsvetarna presenterar i sin bakomliggande teori flera faktorer som påverkar människors tolerans. Däribland finns ålder, socioekonomiska bakgrund, religion och personliga erfarenheter som påverkande faktorer. Till exempel så tenderar personer från välutbildade och välbärgade hem att vara mer toleranta än personer från motsatta förhållanden⁴⁷. Resultatet av undersökningen och de följande slutsatserna är omfattande. Av intresse för mig är skillnader i olika gymnasieprogram. Elever som läser studieförberedande program visade sig mer toleranta mot invandrare än elever som läser på yrkesförberedande program⁴⁸. Specialstudien visar att elever i Skåne överlag är mindre toleranta mot invandrare än elever i resten av Sverige. Elever i Malmö är dock mer toleranta än i resten av Skåne⁴⁹. Utifrån detta drar rapporten bland annat slutsatsen att elever som i hög utsträckning umgås med människor från andra kulturer blir mer toleranta mot dem⁵⁰.

Utifrån denna här rapporten misstänkte jag att invandring hanteras annorlunda i undervisningen på yrkesförberedande program. Eleverna som går på denna utbildning tycks generellt vara mer främlingsfientliga vilket skapar en svår undervisningssituation för läraren. Denne ska försöka presentera invandring som samhällsfråga för eleverna såväl som bekämpa rasism. Något som kan försvåras om eleverna har en starkt kritisk uppfattning kring invandring.

5.4 Att undervisa i kontroversiella frågor

Att invandring under flera år varit kontroversiell fråga att diskutera i Sverige skulle de flesta nog hålla med om. Som kontroversiell fråga måste lärare förmodligen närma sig den med viss försiktighet för att kunna undervisa utan att fastna i konflikter. Jag har tagit till mig forskning kring att undervisa om kontroversiella frågor för att se om de metoder som förespråkas används praktiskt av de lärare jag intervjuat. På så sätt kan jag se hur väl teori efterlevs i praktiken i olika lärares undervisning.

Problematiken som kan uppstå med att undervisa om kontroversiella frågor är inte unik för Sverige utan har behandlats internationellt under beteckningen *Controversiell issues education*. Detta område behandlar delvis vilka frågor som kan ses som kontroversiella men även hur man som lärare

---

47 A.a s 24-28

48 A.a 74-81

49 A.a s 78-81

50 A.a 82-84

bör arbeta med dem. Jag har undersökt forskning på området från boken *Kontroversiella frågor: om kunskap och politik i samhällskunskapsundervisning* vilken är en svensk antologi där forskare belyser olika aspekter av hur kontroversiella frågor behandlas i skolan. De ger bland annat en definition av vad som är en kontroversiell fråga. Det beskrivs som en fråga där det inte finns något givet svar och frågan berör många med olika intressen i samhället. Detta leder till en konflikt angående hur frågan bör lösas men även hur pass viktig frågan är⁵¹. Invandringen till Sverige kan klassas som en sådan fråga enligt definitionen då det finns olika fördelar och nackdelar med invandring beroende på vilket perspektiv man intar.

Forskningen berör hur ämnen bör tas upp i undervisningen och hur man ska värna om skolans värdegrund. Enligt pedagogiklectorn Emma Arneback måste lärare ha som utgångspunkt för all undervisning att skolan inte är en neutral plats. Det är en institution som ska främja tolerans och demokrati, vilket kan ses som en inneboende antirasistisk hållning. Yttrandefriheten kan inte ses som en ursäkt för att föra fram rasistiska budskap. Det är upp till varje lärare att arbeta för att förhindra detta utifrån en värdegrund grundad i tolerans och mänskliga rättigheter. Det sagt så kan rasism ta andra former än uttalande, det kan även förekomma på strukturell nivå då människor, kanske omedvetet, behandlar andra annorlunda och diskrimineras baserat på till exempel härkomst eller religion. Detta är speciellt farligt i skolan då det är skolan som ska forma människor enligt en demokratisk värdegrund att ta med sig ut i samhället⁵².

Utöver uppdraget att sprida tolerans har skolan även till uppdrag att sprida kunskap om olika frågor, även kontroversiella. Carsten Ljunggren, professor i pedagogik vid Örebro universitet, presenterar två olika principer enligt vilka man kan lägga upp undervisningen: epistemologiprincipen och det offentliga rummets princip. Epistemologiprincipen utgår utifrån att undervisningen syftar till att eleverna ska utveckla kunskaper och förmågor för att bli politiskt kompetenta medborgare. Med detta menas att eleverna ska veta nog om politik för att själva kunna bilda sig en välgrundad uppfattning i politiska frågor och engagera sig i samhällsfrågor efter utbildningen. Utifrån denna hållning blir det viktigaste att eleverna visar förmågor för att rationellt kunna argumentera för olika åsikter. Förmågor prioriteras alltså före åsikter. Denna hållning har kritiserats av andra forskare då undervisningen hålls på en abstrakt nivå, skild från elevernas egna åsikter. Detta anses försvåra

---

51 Ljunggren, Carsten, Unemar Öst, Ingrid & Englund, Tomas (red.), *Kontroversiella frågor: om kunskap och politik i samhällsundervisningen*, 1. uppl., Gleerups Utbildning, Malmö, 2015 s 12 -13

52 Arneback, Emma och Jämte. Jante *Rasism och antirasism i skolan* ur: Ljunggren, Carsten, Unemar Öst, Ingrid & Englund, Tomas (red.)s 44-49

väckandet av engagemang och politiskt intresse. Det offentliga rummets princip gör motsatt sak då elevernas åsikter ställs i centrum för undervisningen. Elevernas åsikter används genom aktiviteter i klassrummet för att öva kognitiva förmågor. Åsikterna anses då ha ett värde i sig då eleverna kommer ta med sig sina åsikter ut i samhället senare. Denna princip kan i sin tur kritiseras för att undervisningen kan mynna ut i ett ovetenskapligt tyckande. Dessa två principer ska dock inte ses som uteslutande av varandra utan visar två olika aspekter av undervisningen. Dessa framträder i olika hög grad beroende på hur undervisningen läggs upp⁵³.

För att behandla olika kontroversiella frågor i undervisningen förespråkar pedagogik lektorn Erik Andersson diskussioner där olika åsikter får vädras och motiveras på ett sakligt sätt. För att detta ska fungera presenterar han olika didaktiska tips till lärare. Dessa måste ha tydliga regler för samtal med principer som alla deltagare måste följa. Lärare bör sträva efter en öppen samtalsmiljö där det oväntade och normkritiska får framföras. De bör dessutom reflektera över och vara redo med olika strategier för att hantera de konflikter som kan uppstå under olika samtal. För diskussionens skull måste man samtidigt tillåta att människor tycker olika, skilda uppfattningar måste ses som något normalt och acceptabelt. I en demokrati bör detta leda till diskussioner vilka sällan leder till ett konsensus. Detta är dock inte nödvändigt för en givande diskussion. För att läraren ska lyckas med detta krävs självinsikt och kunskap. Läraren måste förstå var man själv står i ämnet och inte låta det styra eleverna. Man måste även vara påläst för att kunna bemöta elevernas frågor och uttalanden⁵⁴.

5.5 En undervisningsmodell

Jag misstänker att invandring kan ses som ett obekvämt ämne att undervisa om då det finns en risk att elever under undervisningen uttrycker rasistiska åsikter mot invandrare. En artikel som behandlar undervisning som berör rasism är sociologi professorn Lisa Jakubowskis artikel *Teaching Uncomfortable Topics: An Action-Oriented Strategy for Addressing Racism and Related Forms of Difference* från 2001. Syftet med artikeln är att presentera en beprövad pedagogisk strategi som kan användas då man som lärare behandlar ämnen som kan ge upphov till en obehaglig stämning i

---

53 Ljungren, Carsten, *Det offentliga rummets princip – om kontroversiella frågor i utbildningen* Norsk pedagogisk tidskrift, 92(4) s 314-327

54 Anderson, Erik *Sociala medier och politiskt kontroversiella samtal* ur: Ljungren, Carsten, Unemar Öst, Ingrid & Englund, Tomas (red.)s 90-92

klassrummet (exempelvis rasism)⁵⁵.

I artikeln beskriver hon traditionell utbildning som ett sätt för samhället att föra vidare normer och värderingar från en generation till nästa. Elever får lära sig såväl hur samhället är uppbyggt som vilka regler och värderingar som är rådande. Läraren utgör då en kunskapsbank som det är tänkt att eleverna ska ta del av och på så sätt förs informationen vidare. Det finns i hennes mening problem med detta. Skolans lärdomar motsvarar inte alltid verkligheten då den till exempel lär ut att alla människor ska behandlas lika men så sker inte ute i samhället. Skolan kan dessutom föra vidare fördomar genom den information man förmedlar och hur man behandlar vissa frågor i undervisningen. Denna undervisningsform reducerar enligt Jakubowski elever till objekt att fyllas med fakta⁵⁶. För att komma ifrån detta måste skolan fokusera mer på att lära ut kritiskt tänkande, inte som en förmåga att använda i klassrummet utan som något för eleverna att ta med sig ut i samhället och tillämpa på all den informationen de tar del av. Undervisningen kan då förbereda eleverna för en verklighet där mycket information förekommer och olika åsikter är ett faktum för dem att navigera sig i. Läraren måste möta elevernas tankar och oro även i svåra frågor⁵⁷.

För att göra detta föreslår Jakubowski en pedagogisk modell byggd i fyra olika steg. Grunden för att kunna genomföra den är att läraren skapa en öppen diskussionsmiljö där eleverna känner att alla inlägg är lika mycket värda. Läraren får inte ses som en kontrollperson vars åsikter och inlägg får styra debatten. Undervisningen om ett visst ämne tar därefter sin utgångspunkt i att eleverna presenterar vad de kan och tänker kring en fråga, till exempel invandring. De får själva ge exempel och berätta om sina egna erfarenheter och tankar. Det materialet eleverna presenterar får gärna vara kreativt uttryckt med exempelvis bilder, filmklipp eller musik. Därefter ombeds eleverna reflektera över de intryck de fått utifrån det presenterade materialet. Steg två är att materialet kodifieras genom att eleverna ska artikulera de intryck de fått. Även detta kan göras kreativt med målningar, fotografier eller liknande. Genom den här processen kan eleverna skapa viss distans till erfarenheterna samtidigt som det utvecklas en kritisk medvetenhet. Därefter rör sig undervisningen från en beskrivande till en analyserande eller *dekodifierande* nivå. Då ska eleverna med lärarens handledning koppla samman erfarenheter till kursbegrepp och vetenskapliga teorier. För att vägleda dem kan detta göras i fem steg där eleverna ska:

---

55 Jakubowski, Lisa M. *Teaching Uncomfortable Topics: An Action-oriented Strategy for Addressing Racism and Related Forms of Difference* Teaching Sociology vol 29 nr 1 2001 s 62-63

56 A.a s 63-64

57 A.a s 65-66

1. Redogöra för vad de ser
2. Definiera ett problem
3. Dela med sig av liknande erfarenheter
4. Ifrågasätta varför det finns ett problem
5. Skapa en strategi kring hur man skulle kunna lösa problemet⁵⁸.

Slutmålet med det här upplägget, som Jakubowski kalla för *empowerment* (svensk översättning egenmakt), är att eleverna ska komma förbi det obehagliga i att diskutera en fråga och utveckla en medvetenhet kring hur en fråga i samhället tar sig uttryck i klassrummet. Förhoppningen är att de nu kan diskutera den och utbyta idéer kring hur problem kan lösas som jämlikar i klassrummet. Fördelarna Jakubowski ser med sitt upplägg är att det låter elevernas erfarenhet och kunskap komma fram och användas. På så sätt blir eleverna mer medvetna om deras egen betydelse och övas i förmågan att analysera och reflektera. Denna metod skapar medvetna och kritiska medborgare hellre än objektifierade elever att fylla med kunskap⁵⁹.

Jag ser detta som ett upplägg som hade kunnat användas för att presentera problematiken kring invandring då elever får dela med sig av och reflektera över sina olika erfarenheter. Dessa erfarenheter kan sedan utvecklas med teorier. Metoden förlitar sig dock på att eleverna har flera olika erfarenheter och passar alltså bäst i en heterogen klass. I en homogen klass kan det bli en begränsning i vilka erfarenheter som tas upp vilket i sin tur kommer forma elevernas bild av frågan och begränsa deras förståelse för dess komplexitet. Läraren måste då presentera ett flertal alternativa erfarenheter. Detta är en svår uppgift och det kan bli svårt att få elevernas tilltro till de erfarenheter man presenterar. Dessa kan ses som tillrättalagda bilder som alla inte tar på allvar.

5.6 Reflektioner över tidigare forskning

Forskning om invandring i skolan tycks fokusera på en värdegrundaspekt då skolan ska motarbeta

---

58 A.a s 67-68

59 A.a s 75-77

fördomar och arbeta för att alla människor inkluderas i samhället på lika villkor. Enligt min mening finns det luckor i tidigare forskning som jag delvis bemöter i detta arbete. Ingen forskning vad jag hittat undersöker i vilka aspekter invandring faktiskt undervisas i skolan. Det finns ett fokus på att man bör tala om dessa frågor som en del av värdegrundsarbete och motarbetande av rasism men inte som en samhällsfråga vilken kan kopplas till flera olika områden. Denna prioritering kan motiveras av en ambition att motarbeta de hatbrott och den misstro som ofta riktas mot invandrare. Men den kan även bidra till att invandring ses som ett speciellt område och bidrar till att göra det till en laddad fråga då obekväma frågor som rasism kommer upp. En del av mitt arbete var att undersöka om detta är fallet i praktiken och om invandringens kontroversiella status som samhällsfråga skapar svårigheter i undervisningen. Blir en fråga laddade och kontroversiell blir det svårare att ha en konstruktiv diskussion i frågan där inte endast människor med extrema åsikter dominerar eller diskussioner urartar till bråk mellan människor av olika uppfattningar. Hur man undervisar i kontroversiella och svåra frågor har jag behandlat i tidigare forskning och kommer återknyta till det i analysen av resultatet.

6 Metod

6.1 Kvalitativa intervjuer

Metoden jag valde för att genomföra mitt arbete var en serie med kvalitativa intervjuer. Likt andra kvalitativa studier sökte jag efter mer än korta svar utan ville ha längre resonemang kring hur lärare undervisar om invandring och hanterar svårigheter med ämnet. Baserat på dessa kunde jag sedan få en förståelse för lärarnas valda undervisningsmetoder⁶⁰. Nackdelen med den kvalitativa metoden är att resultatet inte går att generalisera på grund av de få deltagande lärarna. Denna undersökning är alltså snarare ett urval av lärares erfarenheter utifrån olika skolor och gymnasieprogram för att bättre motsvara de olika gymnasieprogram som samhällskunskapslärare undervisar på.

För att bäst få en bild av hur lärare undervisar kring invandring genomförde jag en undersökning med kvalitativa intervjuer. Intervjuerna jag genomförde var semistrukturerade då de utgick ifrån ett formulär med olika frågor. Vissa var enkla faktafrågor medan andra frågor var öppna för längre svar vilka följdes upp med följdfrågor⁶¹. Platserna för intervjuerna avgjordes baserat på vad som ansågs bäst av läraren ifråga. Jag misstänkte att det skulle bli på lärarnas aktuella skola då det sannolikt ansågs mest praktiskt. Skolan kan tyckas vara en naturlig plats för att diskutera frågor kring undervisning men den kan även kännas som en trygg och bekant miljö för den intervjuade läraren. En trygg miljö kan bidra till att den intervjuade blir mer bekväm och i högre utsträckning delar med sig av sina erfarenheter⁶².

Jag anser att kvalitativa intervjuer var den bästa metoden för den här undersökningen då jag var intresserad av mer utvecklade svar än endast ja eller nej, i vilket fall en kvantitativ enkätundersökning hade varit bättre för att få in många svar på den tiden (cirka sex veckor) jag hade till mitt förfogande. Denna undersökning hade kunnat genomföras genom att jag lämnat en serie blanketter i lärarrum på olika skolor eller mejlat ut dem till olika rektorer och lärare och bett om svar. Dessvärre tror jag att jag inte hade fått in många eller välutvecklade svar. Lärare har i min

---

60 Alvehus, Johan, *Skriva uppsats med kvalitativ metod: en handbok*, 1. uppl., Liber, Stockholm, 2013 s 20-24

61 A.a s 83

62 Häger, Björn, *Intervjuteknik*, 2., [omarb. och uppdaterade] uppl., Liber, Stockholm, 2007 s 148

erfarenhet mycket att göra och min blankett hade förmodligen inte intresserat många. Ännu färre hade förmodligen skrivit de utförliga svar som jag kunnat använda i resultatet.

Då invandring är en i högsta grad aktuell politisk fråga tror jag att det är något som många lärare har åsikter kring, delvis om hur undervisa kring den men även som sakfråga. Detta intresse hade kunnat användas annorlunda i min undersökning genom intervjuer med lärare i fokusgrupper. Dessa hade då kunnat genomföras med lärare från studieförberedande respektive yrkesförberedande program beroende på vilken dynamik jag vore ute efter. Vissa lärare hade möjligen känt sig bekvämare med att diskutera sin undervisning i grupp än med mig som ensam intervjuare och kanske känt sig lockade att delta för att få höra om andra lärares metoder. Det är dock möjligt att en sammankomst med flera lärare ändå lett till att endast en handfull åsikter förs fram då vissa människor tar mycket plats vid möten. Då ämnet kan ses som känsligt ville jag kunna följa upp lärares uttalanden med följdfrågor. I grupp skulle detta kunna bli svårare då det lätt hade kunnat bli obekvämt att sitta och fråga ut en lärare i detalj medan resten observerar. Att organisera en träff med flera lärare hade därtill förmodligen blivit svårt då de sannolikt har olika scheman och intresse för att delta i undersökningen. Mycket tid hade behövts för att organisera mötet och för att se till att alla fått föra fram sina erfarenheter vid mötet. Förmodligen kan ett liknande möte gå över på ett sidospår om till exempel främlingsfientlighet bland eleverna vilket hade krävt kontroll från min sida för att förhindra. Möjligen hade jag kunnat låna tid från ett personalmöte för att diskutera mina frågeställningar. Det sagt så hade jag förmodligen setts av många som en ovälkommen förlängning av mötet och intresset hade blivit svagt och svaren korta.

6.2 Analysmetod

Jag har under analysen kopplat mitt arbete till tidigare forskning och den teoretiska bakgrunden som kan relateras till mitt arbete. Detta är en del av den hermeneutiska metoden. Denna menar att man för att förstå en produkt(t.ex. en forskningsrapport) måste man även se den kontext den uppkommit i. Kontexten för min undersökning är den teori och tidigare forskning jag tagit del av⁶³. Denna presenteras under kapitlen om mina teoretiska överväganden och teoretiska bakgrund. Resultatet av intervjuerna har jag som sagt transkriberat. Utifrån transkriberingen har jag tematiserat resultatet baserat på mina frågeställningar: lärarnas metoder, deras svårigheter samt hur de bemöter

---

63 Brinkkjaer, Ulf & Høyen, Marianne, *Vetenskapsteori för lärarstudenter*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2013 s 73

svårigheterna. I analysen gör jag kopplingar till tidigare teori och diskuterar därefter resultaten utifrån de teorier och metoder som forskningen förespråkat. Utifrån detta kunde jag dra slutsatser som besvarar mina frågeställningar.

6.3 Etiska överväganden

Då invandring kan ses som en kontroversiell fråga att diskutera kan jag tänka mig att vissa lärare ser det som en känslig fråga att undervisa om och följaktligen att diskutera med utomstående. Lärare kan mycket väl ha svårigheter som de inte är bekväma att dela med sig av. Min förhoppning var att komma runt detta genom att vara tydlig med att lärarnas identiteter och arbetsplatser är konfidentiella. Jag var även noga med att jag endast kommer använda intervjun till min undersökning och inte sprida den. Då jag frågade om intresserade lärare lyfte jag fram detta och i början av varje intervju bad jag om varje lärares godkännande. Före varje intervju har jag frågat den intervjuade läraren om denna är medveten om och accepterar:

- Att de frivilligt deltar i undersökningen
- Att syftet med undersökningen är att undersöka hur lärare undervisar om invandring
- Att deras identiteter och deras skola kommer hållas anonym.
- Att jag endast ämnar använda materialet till forskningssyfte

Dessa frågor baserades på vetenskapsrådets guide för en etiskt försvarbar forskning under vilken individernas rättigheter respekteras samtidigt som forskare kan få fram användbar information till undersökningar⁶⁴.

6.4 Genomförande

Skolverket uppmuntrar lärare att varierar sin undervisning för att nå ut till alla elever som kan lära sig på olika sätt samt göra undervisningen mer intresseväckande. Då klasser på olika program bestå

---

64 Vetenskapsrådet *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*

av elever med vissa gemensamma intressen bör undervisningen även varieras mellan dessa⁶⁵. Jag har valt ut och intervjuat lärare utifrån de gymnasieprogram de undervisar i: studieförberedande respektive yrkesförberedande program. Detta är program vars elever generellt har olika intresse för teoretiska ämnen så som samhällskunskap. En annan punkt att uppmärksamma är elevernas åsikter om invandring. Som sagt så är elever på yrkesförberedande program i Sverige generellt mindre toleranta mot invandrare och mer oroliga över invandringen till Sverige enligt rapporten *Tid för tolerans*⁶⁶. Lärare på dessa program kan mycket väl stå inför den situationen och måste då ha den i åtanke då de genomför sin undervisning för att nå fram till eleverna på bästa sätt.

Rent praktiskt har jag bland annat sökt efter lärare att intervju på en skola i en mindre stad i Skåne där jag tidigare undervisat. Detta då det är en gymnasieskola som driver flera olika program vilket gjorde att jag kunde få tag på lärare som undervisade på studie respektive yrkesförberedande program. Jag besökte eller via mejl kontaktade lärare som jag sedan tidigare hade en relation till. Dessa människor använde jag som utgångspunkter för att med deras hjälp hitta lärare som ställde upp. Jag har gjort samma sak på skolor där jag sedan tidigare känt någon lärare. Jag har till största delen baserat mitt urval av lärare på de program de undervisar på och om de var tillgängliga för intervju. Därtill har jag sökt efter en mångfald av deltagande skolor. Detta tycker jag att jag har uppnått med lärare från skolor som skiljer sig åt sett till bland annat gymnasieprogram, ägande samt om de ligger i en större eller mindre stad. Detta är faktorer som mycket väl kan påverka lärarnas undervisningsmetoder på olika sätt.

För att uppnå denna mångfald av skolor så tvingades jag skicka ut mejl för att hitta en lärare som undervisar yrkesförberedande klasser utöver en som ställde upp på min förra arbetsplats. Dessa mejl skickades till rektorer på skolor med yrkesförberedande program i Malmö med förfrågningar om kontaktuppgifter till lärare som undervisar i samhällskunskap. Svarsfrekvensen på dessa mejl var låg (en av fem) men en skola hörde av sig omgående med en lärare som ställde upp på en intervju.

Totalt har jag genomfört sju intervjuer med lärare från fyra olika gymnasieskolor i Skåne. Intervjuerna var av varierande längd på mellan 15 -35 minuter då lärarna gav svar av varierande längd. Vissa framförde mer utvecklade resonemang medan andra formulerade sig mer kortfattat. Intervjuerna spelades in på min mobiltelefon för att jag skulle kunna kontrollera vad som framfördes i efterhand. Som komplement till inspelningen förde jag även anteckningar för att fånga

---

65 Skolverket *Vilka undervisningsmetoder lämpar sig bäst för So-ämnena?* 26/1 2016

66 Severin. Jacob s 11

upp enstaka uttalande och mina reflektioner. Inspelningarna håller överlag god kvalitet och jag har transkriberat samtliga intervjuer i sin helhet för att kunna kontrollera vad lärarna framförde i efterhand och få in citat korrekt. Utav de intervjuer jag genomfört har jag valt ut de fyra intervjuer då lärarna gav mest givande svar i förhållanden till mina frågeställningar. Använda utsagor har även baserats på en önskan att presentera flera olika tillvägagångssätt och svårigheter bland lärare. Därtill har jag valt bort en intervju med en lärare jag har en tidigare relation till då det kan påverkat intervjuens trovärdighet. Denna genomförde jag som intervjuövning för mig själv men även för att ha en i reserv i fall jag inte skulle få tag på andra lärare. Jag har dock valt att ha med en intervju av en före detta kollega på studieförberedande program då denna presenterade svårigheter som ingen annan lärare förde fram. Jag fann dessa intressanta nog för att ha med dem i arbetet, trots den vetenskapliga bristen i att intervjua en tidigare kollega.

	Ålder	Yrkeserfarenhet	Gymnasieskola	Program
Lärare 1 FD kollega	30 år	10 år	Stor kommunal i mindre stad	Ekonomi och teknik
Lärare 2	60 år	36 år	Stor kommunal i större stad	Samhällskunskap i olika former
Lärare 3	60 år	34 år	Stor kommunal i mindre stad	Industri och teknik
Lärare 4	40 år	8 år	Mindre friskola i större stad	Flertal olika praktiska

Då jag planerade detta arbete övervägde jag att även undersöka hur den etniska mångfalden i olika klasser möjligen påverkade lärarnas undervisning. Jag la dock ner den här delen av arbete tidigt eftersom jag hade behövt mer bakgrundsfakta på området. I arbetet märks den här tråden i resultatet då jag frågade lärarna om den etniska mångfalden på deras skolor och klasser. Detta är av relevans den undervisningsmodell som jag behandlade i min bakomliggande teori.

Jag har främst märkt en brist i min arbetsmetod. Jag har upplevt att vissa lärare under intervjuerna haft svårt för att närmare redogöra för vilka metoder de använder då de undervisar om invandring. Om lärarna en tid före intervjun fått ut samtliga frågeställningar är det möjligt att de hade förberett

sig inför intervjun och gett mer utvecklade svar. Som jag arbetat har lärarna endast fått veta att arbetet handlar om hur samhällskunskapslärare undervisar om invandring men ingen djupare förklaring om vad jag är ute efter. Det sagt så skulle frågan i teorin få mycket omfattande svar och lärarna hade förmodligen i slutändan ändå bara gett vissa exempel ur sin undervisning av tidsskäl.

6.4 Validitet och reliabilitet

Jag anser att det finns en hög grad av validitet i arbetet då jag utförligt motiverat och diskuterat mitt val av metod. De kvalitativa intervjuerna har gett svar som kunnat användas för att besvara mina frågeställningar. Det finns dock en problematik med intervjuerna som kan sägas hota validiteten i detta arbete. Intervjuer i sig själva har risker då jag förlitar mig på att lärarna svarat på ärligt på mina frågor. Lärare är generellt sett inte medietränade men de kan ändå känna att de vill upprätthålla ett gott anseende för sig själv och skolan eller framstå som kunniga inför lärarstudenter. Alternativt kan de känna att de vill dela med sig av svårigheter öppet i förhoppningen om att kunna hjälpa nya lärare att bli bättre. Ett problem som kan appliceras på samtliga intervjuer är risken att lärarna berättat de svar de tror att jag vill höra. Att de redogjort för hur de undervisar utifrån en bild av hur de vill göra eller tycker att de borde göra hellre än vad de faktiskt gör. Detta kan bero på social responsivitet då den intervjuade ger de svar som förväntas eller mer eller mindre medvetet självbedrägeri⁶⁷. Att kontrollera svaren från lärarna såg jag som omöjlighet inom det här arbetets tidsramar men jag är medveten om den här problematiken och har haft den i åtanke under arbetet.

Därtill finns en problematik med en av de intervjuade lärarna då jag arbetat med honom tidigare. Detta skulle kunna tänkas spela in under intervjun då han möjligen anpassat sina svar efter det han tror att jag vill höra för att vara hjälpsam och tillmötesgående. Det sagt så kan den tidigare relationen även ha lett till en mer öppen intervju då han känt att han velat tala ut och besvarat frågorna mer öppet och utförligt än för någon han inte känner. Då han redan kände mig så är det möjligt att han dessutom var mer öppen med de svårigheter han mött i sin undervisning då han inte kände att han behövde upprätthålla en fasad av att vara en totalt lyckad lärare. Det sagt så är det även möjligt att han överdrivit svårigheter han mött för att ge mig mer material att analysera som ett drag av social responsivitet. Då jag har arbetat med läraren tidigare kan man hävda att jag har koll på hur läraren lägger upp sin undervisning och ser på olika svårigheter. Jag skulle därmed styra resultatet. Mot detta invänder jag att jag aldrig diskuterat frågan tidigare med läraren eller känner

---

67 Häger, Björn, s 85-93

till dennes undervisning i sina nuvarande klasser då vi inte arbetat ihop på över ett år.

Reliabiliteten i undersökningen finner jag god. Jag har dokumenterat varje intervju med inspelningar och anteckningar samt transkriberat dem. Jag har varit noga i min metodbeskrivning och ser inte några hinder för att andra hade kunnat genomföra samma undersökning utifrån mina metoder. Bristerna i det här arbetet har jag varit tydlig med och öppet redogjort för.

7 Resultat och analys

Jag kommer här att jämföra och sammanfatta resultatet av intervjuerna med hjälp av en tematisk uppdelning baserat på mina frågeställningar. Detta för att göra resultatet lättillgängligt för läsaren. Jag kommer även göra kopplingar till tidigare forskning och de teoretiska utgångspunkterna som jag tidigare redovisade.

7.1 Undervisningen

Alla lärare jag intervjuat upplever att invandring är en fråga som eleverna finner intressant av olika anledningar. De tycks uppleva att de berörs av frågorna eller har hört talas om dem ofta. Detta ger dem vissa förkunskaper och erfarenheter som flera lärare använder sig av i sin undervisning. Likt Vygotskijs teori om den proximala utvecklingszonen så tar lärarna avstamp i elevernas befintliga kunskaper för att bygga på med förmågor. De försöker även i enighet med Dewey sträva för att hålla undervisningen konkret med verkliga exempel. Som ett resultat av denna strävan har invandring förekommit mycket i flera lärares undervisning under den senaste terminen. Lärare fyra går så långt som att se invandring som en röd tråd i undervisningen:

Det här läsåret så måste jag säga att det har nästan kommit in som en röd tråd hela tiden, dels då den här enorma flyktingdebatten som har varit nu, framförallt här i Malmö med ID-kontroller och allt så den här frågan har, den har kommit upp nästan oavsett

Det finns gemensamma drag i den undervisning som lärarna beskriver. Samtliga lärare behandlar invandring vid olika delar av utbildningen hellre än att ta upp den som ett eget ämne. Speciellt lärarna på yrkesförberedande programmet uttrycker att frågan ofta kommer upp, delvis som ett svar på elevernas intresse för frågan. Lärare 3 på yrkesförberedande programmet har ett system där invandring tas upp på alla olika delar av kursen: ”jag har invandring på alla avsnitt ” Lärarna på studieförberedande program hävdar att invandring tas upp vid olika ämnen där det känns naturligt och ämnet kan lyftas som en aspekt av ett större ämne eller fråga. Däribland finns invandring som en politisk fråga och hur man kan se på invandring ur ett perspektiv på mänskliga rättigheter. Tre av lärarna tar upp invandring som en politisk fråga med hänvisning till riksdagen i Sverige. Den behandlas där av genom att eleverna får sätta sig in i olika svenska partiers partiprogram och utifrån dessa debattera frågan. Frågan behandlas även utifrån ett större internationellt perspektiv då bland

annat EU varit en viktig aktör i den senaste flyktingkrisen. Bakgrunden till denna har behandlats då lärarna behandla hur internationell diplomati och internationella organisationer har påverkat krisen som äger rum i Europa vid tiden för denna intervju. Invandring har uppmärksammats i dess aktualitet av samtliga lärare och tre av dem uttrycker att det är naturligt att ta upp frågan mer då den får mer medial uppmärksamhet och blivit en kontroversiell politisk fråga. Undantaget är lärare 3 som tar upp nyhetsinslag som ett moment varje vecka. Invandring har då varit en ofta återkommande nyhet bland flera. Majoriteten av lärarna gör aktiva ansträngningar för att hålla undervisningen nära verkligheten och ta upp aktuella frågor. Detta görs bland annat genom att lärarna använder sig av artiklar från tidningar som talar om invandring i flera olika aspekter. De behandlar hur krisen i Mellanöstern hanteras politiskt såväl som hur invandring kan påverka Sverige. Media har även använts för övningar om källkritik då eleverna granskar var median tagit fakta ifrån och hur den framställs på olika sätt.

Elevernas egna åsikter kommer ofta fram under behandlingen av området då samtliga lärare låter eleverna diskutera frågor som kan kopplas till invandring i helklass. Denna prioritering då elevernas åsikter kommer fram stämmer väl överens med principen om det offentliga rummet i undervisning om kontroversiella frågor då elevernas egna åsikter och tankar blir en utgångspunkt. Eleverna övas utifrån dessa i att kunna underbygga åsikter med fakta och se hur olika åsikter kan motiveras utifrån olika prioriteringar och perspektiv. Speciellt lärare 3 på yrkesförberedande betonar att eleverna måste kunna se hur varje åsikt kan bemötas med kritik av människor med en annan uppfattning, något som kommer till uttryck i hans undervisning om till exempel olika politiska partier där eleverna måste sätta sig in i hur olika partiers politik kritiserats av motståndarna.

Lärarnas undervisning håller sig ur ett teoretiskt perspektiv nära Dewey och pragmatismen i det sättet lärarna kopplar sin undervisning till verkliga händelser och praktiska övningar. Diskussionerna av olika slag i klassrummen kan ses som en praktisk övning att söka efter information och debattera på ett sätt som även sker i samhället. De kan även ur ett sociokulturellt perspektiv ses som en övning i att ta till sig olika åsikter och lära sig av varandra genom ett utbyte av åsikter och erfarenheter.

7.2 Svårigheter och bemötande

Lärarna på yrkesförberedande program beskriver hur elever kan komma med rasistiska uttalanden

om invandrare och komma till skolan med en onyanserat kritisk syn på invandring. För dessa lärare blir utmaningen att få eleverna att kunna se på frågan mer nyanserat ur olika perspektiv såväl som att förebygga och bekämpa rasistiska uttalanden. Detta kan relateras till *Tid för tolerans*. Denna rapport konstaterar att elever på yrkesförberedande program generellt har en mer negativ syn på invandrare och är mindre toleranta. Resultaten i min undersökning stämmer överens med den uppfattningen då lärare på dessa program upplever svårigheter med elevers rasistiska uttalanden mot invandrare. Lärare 2 på studieförberedande program som jag intervjuat upplever att han inte stött på problem med rasistiska uttalanden i skolan eller upplever sig möta några andra problem. Det finns material från *Tid för tolerans* som kan förklara även detta. Den undersökningen visar att elever från hem med bättre socioekonomiska förutsättningar och utbildade föräldrar ofta är mer toleranta än elever från missgynnade hem. Läraren berättade i intervjun att skolan huvudsakligen har elever från akademiska hem och att eleverna i hans klasser överlag har en liberal syn på invandring: ”det här är lite grann skyddad verkstad, vi har ju mest akademikerbarn och det är inte många olika kulturer som är representerade på den här skolan”. Hans elever följer alltså statistiken och tidigare forskning i sina åsikter om invandring.

Baserat på Deweys tankar om skolan som en social miljö där elever anpassar sig efter normer är det osannolikt att någon med avvikande åsikt skulle uttrycka den i klassrummet av rädsla för sina kamraters och sin lärares ogillande. Detta gäller i samtliga fall, både då elever har en positiv respektive negativ uppfattning i invandringsfrågor. Det är tänkbart att Deweys teori om hur elever anpassar sig till normer levs ut i praktiken i många klassrum då frågor diskuteras. Det blir en åsikt som hörs är i majoritet och många elever anpassar sig efter denna för att inte sticka ut. Det sagt beskriver lärare 4 på yrkesförberedande hur flera olika åsikter ofta kommer fram i diskussioner och diskussionerna blir mycket heta. Mängden av åsikter i den klassen kan kopplas till en mångfald av erfarenheter av invandring då läraren beskrev klasserna som mångkulturella. Detta är något som Jakubowskis metod med delade erfarenheter bygger på. I klasser men en mer homogen samling elever är det möjligt att erfarenheterna är liknande vilket leder till liknande åsikter i diskussioner. Det blir då svårare för en elev att sticka ut med en avvikande åsikt, speciellt i en kontroversiell fråga.

Lärare 1 beskriver hur elever kan samla ihop sig mot en elev som uttrycker en annan åsikt än den neutrala hållningen klassen vanligtvis har i invandringsfrågor. I hans mening har många elever ett förprogrammerat svar då invandring ska diskuteras: ”det finns en ganska hög grad av politisk

korrekthet kallar jag det för, att man känna in vad förväntas jag svara” De svar eleverna då ger upplever han som mycket neutrala och inställsamma. Vid frågan om varför eleverna kommer med dessa svar svarar han

För att de tror att man betygsätter åsikter, även om de inte är så är, är man, är man rädd för att man ska, om man då har, speciellt invandrarkritisk inställning så kanske man tro att läraren: ja men här ska man vara neutral och inte säga vad man tycker eller här ska man tycka på ett visst sätt

Eleverna upplever alltså att en kritisk inställning mot invandring skulle kunna leda till sänkt betyg. Detta är en olycklig feluppfattning då skolan inte betygsätter åsikter (men motarbetar rasism). Men då eleverna inte visar att de kan problematisera en samhällsfråga, som invandring, utifrån olika perspektiv lever de inte upp till alla betygskraven i samhällskunskap.

De heta diskussioner om invandring som förekommer enligt lärare 4 kan ses som hur skolan är en del av samhället och diskussioner i kontroversiella frågor letar sig in i skolan. På sätt och vis är detta bra då skolan då ligger närmare verkligheten, vilket Dewey eftersträfvade för att se till att eleverna förbereds inför den. De behöver då övas i olika förmågor såväl som kunskap om de regler som gäller, både sett till åsikter och beteende. Men då en diskussion övergår i påhopp så är den inte längre pedagogiskt givande. Den är då istället ett problem för läraren att hantera.

Bland andra problem uttrycker lärare 2 som arbetar på studieförberedande program och lärare 4 som arbetar på yrkesförberedande att eleverna är dåliga på källkritik och endast söker sig till källor som bekräftar deras åsikter. Lärarnas utmaning blir då att utmana elevernas åsikter och ge dem en mer nyanserad bild av frågor som kan ses ur flera olika perspektiv med samma fakta.

För att lyckas med detta och bemöta svårigheterna i undervisningen så måste lärarna bemöta och konfrontera elevernas åsikter om invandring. Lärarna på yrkesförberedande program bemöter rasistiska uttalanden med fakta och en diskussion kring både de åsikter som framförs och den informationen den grundar sig på. Även lärare 1 på studieförberedande program betonar betydelsen av att eleven kan förklara sina uttalanden och motivera dem utifrån olika former av fakta. Den fakta eleverna lägger fram kan i sin tur ifrågasättas med hjälp av objektiv statistik från exempelvis BRÅ. Lärare 3 tar upp invandring inom alla olika ämnesområden i samhällskunskap för att avdramatisera ämnet och undvika att eleverna kommer med rasistiska åsikter då invandring tas upp. Han ser stora problem med att behandla invandring som ett eget ämne:

I samhällskunskap är ju invandring en del av varje kursmoment. Det går inte att säga att nu ska vi prata om invandring. Vi kan göra det, men det är lika med att inbjuda till att de lyssnar inte.

För då är dom: Å invandring – så e det, punkt

Han låter även eleverna problematisera de rasistiska åsikter som de ibland framför. Detta är ännu en gång i linje med Deweys linje om att låta eleverna öva sig genom övningar men även se konsekvenserna av olika handlingar. Lärare 1 på studieförberedande program bemöter å sin sida elevens neutrala åsikt med att komma med kritiska synpunkter mot invandring vilket kan få dem att tänka i mer kritiska banor kring hur invandring påverkar samhället. De metoder lärarna presenterar stämmer väl överens med tidigare forskning baserad på Controversiell issues education. Lärarna låter eleverna diskutera kontroversiella frågor sinsemellan för att vädra problemen öppet och diskutera dem. Förhoppningen är att de med lärarens hjälp och egna tankar ska se hur ämnen kan ses ur flera olika perspektiv. Lärarnas uppgift blir då att bevara ett sunt klimat för diskussioner och se till att ingen elev blir kränkt. Samtidigt håller de fast vid utgångspunkten att skolan är en demokratisk institution och att rasistiska åsikter inte är acceptabla utan måste bemötas. Detta enighet med medborgarperspektivet och skolans uppgift att bilda demokratiska medborgare.

Flera lärare är dock osäkra kring om de lyckas med målen i undervisningen. Det är möjligt att eleverna har anammat ett mer kritiskt tänkande. Det kan även vara så att de är tysta med sina åsikter för att undvika de diskussioner som de vet annars kommer uppstå. De tillämpar då en nivå av självcensur. Under examinationer kan elevernas förmåga att se invandring ur flera perspektiv prövas på olika sätt. Detta är ett av målen med undervisningen enligt läroplanen för samhällskunskap då eleverna ska kunna analysera samhällsfrågor ur flera perspektiv⁶⁸. Men om de tror på alla människors lika värde i enighet med skolans värdegrund är mycket svårt att kontrollera.

---

68 Skolverket *Ämne samhällskunskap*

8 Slutsatser och diskussion

Efter att ha tematiserat redogjort för och analyserat intervjuerna utifrån tidigare forskning har jag själv reflekterat över dem utifrån mina frågeställningar. Jag kommer diskutera mina resultat här nedan utifrån delvis den tidigare redovisade teorin men även utifrån mina egna tankar kring hur lärare kan undervisa om invandring. Jag kommer även presentera mina tankar kring hur den här forskningen är relevant för lärare idag och hur den skulle kunna användas för framtida forskning.

8.1 Diskussion

Lärarnas behandling av invandring som en delfråga i flera områden slår mig som mest logiskt då ämnet kan kopplas till de flesta avsnitt i samhällskunskap. Tanken för flera lärare tycks vara att invandring inte ska ses som ett speciellt eller laddat ämne, vilket det blir om det endast tas upp på temadagar eller i samband med rasism. Det kan förmodligen även bli problematiskt om man ger ämnet oproportionerligt mycket tid då det framstår som viktigare än andra relevanta samhällsfrågor. Det blir en svår balansgång och det finns en läroplan att följa även om invandring för tillfället är mycket aktuellt i media. Denna aktualitet i media har bidragit till att det finns ett stort intresse för frågan bland eleverna vilket lärarna fångat upp. Vygotskij hade stött detta då läraren tar på så sätt tar till vara på elevernas intresse för lärande och tidigare kunskaper. Dessa kan sedan delas eleverna emellan genom olika övningar, exempelvis en diskussion. På så sätt lär de sig enligt det sociokulturella perspektivet.

Undervisning om invandring kan ses som tvådelad då den delvis berör fakta om en samhällsfråga men även kan sägas beröra skolans demokratiska uppdrag. Likt Deweys teori om skolans demokratiska uppdrag (och skollagen) ska lärarna bemötta elevernas åsikter och bekämpa odemokratiska åsikter som går i strid med värdegrunden, sådana vädras i samband med ämnet. Jag kan konstatera att den tidigare forskning om elevers tolerans som jag tagit del av bekräftats i det här arbetet då elever på yrkesförberedande oftare uttrycker sig rasistiskt och tycks vara mer kritiska mot invandring enligt lärarna. Lärarna på yrkesförberedande program använder ändå samma metoder som de på studieförberedande program med diskussioner och artiklar som håller sig nära samhällsaktuella frågor. Diskussion kan vara bra för att öva elevernas analytiska förmåga vilket

används av samtliga lärare. Diskussioner tycks även, baserat på undersökningen, vara ett sätt att få fram och bearbeta elevers åsikter, även då de är obekväma.

Samtliga de svårigheter lärarna uttrycker vid undervisning om invandring kan relateras till elevernas syn på frågan, kritisk med rasistiska inslag eller inställsamt neutral. Att bemöta dessa svårigheter handlar om att utmana elevernas uppfattningar och delvis konfrontera dessa. Då lärare arbetar med dessa svårigheter genom att ifrågasätta uttalanden och källor så behandlas material i läroplanen för samhällskunskap. Jag tänker då på förmågan att motivera politiska åsikter med sakliga argument och källkritisk kompetens. Samtidigt så får vissa åsikter inte förekomma i skolan då de inte är demokratiska. Eleverna får se kritiskt på invandring men detta rättfärdigar inte rasism. Det tycks som om värdegrundsarbete i flera fall är närvarande då lärare undervisar om invandring då många svårigheter med att undervisa om invandring just handlar om rasism och brott mot värdegrunden. Tyvärr är det mycket svårt för lärare veta om man lyckas med att motarbeta detta då det endast går att kontrollera hur eleverna beter sig i skolan. Elevernas förmåga att analysera invandring som samhällsfråga ur flera perspektiv kan däremot testas genom olika examinationer. För att undkomma risken att elever håller inne med eventuella åsikter som inte gillas av resten av klassrummet skulle jag tänka mig att skriftliga examinationer är att föredra. Elever har då inget anseende att hålla uppe utåt. Det sagt är elever möjligen mer öppna med sina åsikter i muntliga diskussioner där ett svar kanske är mindre genomtänkt. Men eleverna kan läsa av skolans demokratiska uppdrag och håller sannolikt inne med åsikter som de vet kan ge dem problem. På ett sätt är det bra om lärare slipper hantera rasism då de ger mer tid till kunskap och förmågor samt förmodligen ett behagligare arbetsklimat för läraren och utsatta elever. Ur ett värdegrundsperspektiv är det däremot olyckligt om dessa åsikter inte konfronteras utan eleven censurerar sig själv. Man vet inte hur eleven kommer bete sig ute i samhället.

Som sagt så övas förmågor även i hanterandet av rasism och även om det kan tyckas en otrevlig utgångspunkt så kan den även vara givande då man behandlar förmågor och utmanar åsikter. Men för att undervisningen ska kunna ta sin utgångspunkt i den offentliga principen med elevers åsikter i fokus krävs att de uttrycker en distinkt åsikt att utgå ifrån och utmana. Kanske har de då verkligen en neutral uppfattning i en fråga och uttrycker den. En neutral åsikt kan vara resultatet av att eleven förstår en frågas komplexitet och därmed ogärna tar ställning. Lärare kan inte kräva av elever att de ska ta ställning i sakfrågor och oavsett åsikter så ska skolan inte bedöma elevernas åsikt i sakfrågor som invandringspolitiken i Sverige. Skolan ska endast bedöma deras förmåga att analysera och

komma till en välgrundad ståndpunkt, vilken det nu är. Detta fokus på förmågor stämmer överens med epistemolgiprincipen där förmågor och teori prioriteras över åsikter i undervisningen. Men för att lära ut dessa förmågor måste man som lärare kanske även ta in elevernas åsikter i undervisningen för att få deras intresse och engagemang. Ett engagemang som de gärna får ha med sig ut i samhället, så länge det ligger inom skolans värdegrund.

Utgångspunkten för samhället är att alla tar till sig de demokratiska principerna, något som vissa elever utmanar i deras syn på invandrare. De åsikter eleverna uttrycker måste bemötas i skolan enligt dess uppgift att i enighet med medborgarperspektivet arbeta med att föra vidare demokratiska värderingar och till nästa generation. Ett arbete som enligt denna undersökning tycks vara mycket relevant då invandring behandlas, framförallt på yrkesförberedande program. Tidigare forskning om invandring ur ett värdegrundsperspektiv tycks ha varit befogad sett till de svårigheter lärarna presenterat. Men att effektivt bekämpa rasism och är mycket svårt. I skolan kan lärare bekämpa kränkningar och motarbeta brott mot värdegrunden. Där kan lärarna utmana elevernas åsikter och få dem att förstå att frågor kan ses ur flera perspektiv än deras eget. Men speciellt i klasser där en åsikt är dominerande blir detta en utmaning. I exempelvis klasser med generella SD sympatier kan jag tänka mig svårigheter då SD marknadsför sig som Sverige enda oppositionsparti. Lärarna kan då ses som en del av etablissemang som SD säger sig motarbeta då de försöker nyansera elevernas syn på invandring. En dålig relation till eleverna försvårar i sin tur feedback och att hjälpa eleven att utvecklas. En respekterad lärare kan däremot hjälpa eleverna att nå bra resultat genom bättre kommunikation och motivation⁶⁹. Undervisningen blir enklare om man har elevernas respekt och förtroende, något man kan tycka sig riskera då man konfronterar deras tidigare kunskap och åsikter. Men om detta inte görs i skolan har jag svårt att se i vilket annat forum det ska ske.

8.2 Slutsatser

Detta arbete har undersökt hur lärare i samhällskunskap undervisar om invandring, vilka svårigheter de möter samt hur de bemöter dessa svårigheter. Detta har gjorts genom kvalitativa intervjuer varav de fyra mest givande har redogjorts. Intervjuerna har analyserats med kopplingar till tidigare forskning vilket lett till att flera slutsatser dragits för att besvara frågeställningarna. Jag redogör här för dem uppdelat för varje frågeställning för att göra det lätt för läsaren att följa.

---

69 Lilja, Annika *Förtroendefulla relationer mellan lärare och elev* Göteborgs Universitet 24/5 2013 s 28-30

Vid vilka frågor och med vilka metoder undervisar lärare om invandring i ämnet samhällskunskap?

Lärare behandlar invandring i sin undervisning vid flera olika områden där de anser att den faller in och passar. Frågorna där invandring behandlas varierar lite mellan olika lärare men återkommande behandlas invandring i undervisning om mänskliga rättigheter, media, samt politiska ideologier och system. Flera lärare gör ansträngningar för att inkorporera händelser i omvärlden i sin undervisning. Detta görs genom olika moment. Lärare använder sig av artiklar från media för att koppla problem till aktuella händelser. Diskussioner kring invandringsrelaterade frågor är vanligt förekommande då elever får uttrycka sin åsikt och övas i att underbygga denna med faktabaserade argument såväl som att se hur andra resonerar utifrån andra perspektiv.

Vilka svårigheter upplever lärare då de undervisar om invandring i samhällskunskap och hur bemöter de dessa?

Svårigheterna lärarna möter kan kopplas till att invandring är en kontroversiell fråga. Lärare på yrkesprogrammen ser svårigheter då vissa av deras elever har en onyanserad kritisk inställning till invandring. En inställning som ibland tar sig utlopp i rasistiska uttalanden som går emot skolans värdegrund. Ett problem av motsatt natur förklaras av en lärare på studieförberedande vars elever ogärna resonerar kritiskt kring invandring. Han ser det som att de har läst av skolans normer och värdegrund och vet vad läraren vill höra. De ger vad han upplever som förprogrammerade neutrala svar. En lärare på studieförberedande program upplever inte några svårigheter vilket han förklarar med en politik konsensus bland eleverna som är för en liberal invandringspolitik.

De lärare som upplever svårigheter bemöter dem genom att utmana elevernas uppfattning om invandring. Den rasism som uttrycks i klassrummen bemöter lärarna med fakta från opartiska källor och med en saklig diskussion i klassrummen där eleverna förväntas kunna motivera sin åsikt utifrån faktabaserade argument och källkritiskt säkra källor. Opertisk fakta används av lärarna för att bemöta vissa uppgifter elever kommer med som inte stämmer. En lärare använder sig av elevernas åsikter som utgångspunkter för olika diskussioner om en åsikts betydelse. En annan lärare kommer med kritiska synpunkter om invandring i hopp om att få eleverna att tänka mer nyanserat i frågan.

8.3 Förslag på framtida forskning och avslutande reflektioner

Detta arbete har undersökt hur lärare arbetar med invandring och vilka svårigheter som finns. Det

har bekräftat att det finns problem med rasism mot invandrare vilket blir en svårighet i undervisning om ämnet. Dessa tycks vara vanligare på yrkesförberedande program. Det sagt så bygger mitt resultat endast på hur lärarna upplever att eleverna uttrycker sig i klassrummet. En del lärare på både yrkesförberedande och studieförberedande program ser det som en svårighet att elever censurerar sig själva och kommer med, vad lärarna ser som, färdigprogrammerade svar för att undvika diskussioner om deras egentliga åsikter. Det är därför möjligt att eleverna hade uppgett andra åsikter i exempelvis en enkätundersökning från en tredje part än vad de ger uttryck för i klassrummet.

Detta är en liten vetenskaplig undersökning men den har bekräftat tidigare forskning om elevers åsikter om invandring på olika program såväl som att den visar hur olika lärandeteorier av Vygotskij och Dewey efterlevs i praktiken av lärare med som undervisar på flera olika skolor och med elever från flera olika program. Omfattningen av arbetet med fyra intervjuade lärare begränsar undersökningens värde i sig själv men den kan ses som ett bekräftande av tidigare forskning såväl som ett steg mot vad forskning som kan genomföras i framtiden för att möta de svårigheter lärarna presenterat.

Som jag konstaterade i inledningen av detta arbete så finns det baserat på mina efterforskningar förhållandevis lite forskning kring hur lärare undervisar om kontroversiella frågor (så som invandring) i praktiken. Det finns ett flertal andra ämnen som kan betraktas som kontroversiella, jag tänker då exempelvis på hur lärare hanterar frågor kring kampen mot terrorism eller andra svåra politiska frågor. En ökad forskning på hur lärare hanterar kontroversiella frågor i skolan är i min mening ett bra steg mot att kunna föra nyanserade diskussioner kring dessa frågor och hitta lösningar på samhällsproblem.

I mitt arbete har jag granskat skillnader i undervisning om invandring utifrån olika gymnasieprogram men det finns fler variabler som kan spela in i lärares undervisning. Man hade kunnat granska skillnaderna i undervisningen om invandring på skolor med olika elevunderlag ur ett etiskt perspektiv. Jag tänker då på om lärare med en hög andel invandrare i klasserna problematiserar invandring mer eller om lärarna är rädda för att behandla invandring i ett negativt sken av rädsla för att stämplas som invandringsfientlig av sina elever. Detta skulle kunna försämra relationen till eleverna och försvåra undervisningen. Omvänt är det möjligt att lärare med en stor majoritet infödda svenska elever känner sig bekvämare med att diskutera invandring med sina elever, kanske då även de svårigheter som finns. Forskning i denna fråga skulle visa på hur lärare

anpassar sin undervisning efter olika klassers sammansättning. Den skulle även visa hur elever hanterar kontroversiella frågor som kan tyckas aktuella för dem. Forskning kring detta tror jag är viktigt för att hitta det bästa sättet för lärare att undervisa om kontroversiella samhällsfrågor.

Möjligen bör invandring specifikt vara en fråga att behandla i läroplanen för samhällskunskap då de finns så många områden som berörs. Jag tänker då på lagar, mänskliga rättigheter och kanske viktigast av: integration. Samtidigt så bör invandring inte hanteras som ett eget tema eller ämnesområde i min mening. Den går att relatera till alla samhällsfrågor och genom att isolera en fråga visar man inte hur komplext samhället är och olika frågor och problem går in i varandra. Lärarna jag intervjuat i detta arbete arbetar på ett liknande sätt. Då det gäller integration av invandrare ser jag det som en fråga för hela samhället och därmed även för hela skolan. Det är inte bara ämnet samhällskunskap som berörs av invandring eller integrationsfrågor. Dessa bör även tas upp och hanteras i fler ämnen. Jag tror att om kontroversiella ämnen behandlas sakligt ur flera perspektiv kan man komma förbi tabuna och komma till nyanserade lösningar på problemen.

Jag säger inte att skolan ska ta ställning för om invandring till Sverige är mer av ett problem eller en möjlighet, men skolan måste lära eleverna att kunna diskutera och problematisera frågan på samma sätt som andra frågor. Då lärare och sansade människor vägrar tala om frågor som intresserar eleverna så kommer de sannolikt att vända sig till andra med mindre komplicerade svar. Det glädjer mig att alla lärare i denna undersökning behandlar invandring i sin undervisning och låter eleverna diskutera denna viktiga samhällsfråga. Jag hoppas att jag själv en dag kommer vara en av de lärare som inte fruktar en fråga för att den är kontroversiell, utan istället utnyttjar intresset det kontroversiella skapar för min undervisning.

Källförteckning

Litteraturförteckning

Alvehus, Johan, *Skriva uppsats med kvalitativ metod: en handbok*, 1:a uppl., Liber, Stockholm, 2013

Brinkkjaer, Ulf & Høyen, Marianne, *Vetenskapsteori för lärarstudenter*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2013

Dahlstedt, Magnus. & Olson, Maria., *Utbildning, demokrati, medborgarskap*, Gleerups Malmö , 2013

Dewey, John, *Demokrati och utbildning*, Daidalos, Göteborg, 1999

Häger, Björn, *Intervjuteknik*, 2., [omarb. och uppdaterade] uppl., Liber, Stockholm, 2007

Lilja, Annika, *Förtroendefulla relationer mellan lärare och elev*, Acta Universitatis Gothoburgensis, Diss. Göteborg : Göteborgs universitet, 2013, Göteborg, 2013

Lindqvist, Gunilla (red.), *Vygotskij och skolan: texter ur Lev Vygotskij's Pedagogisk psykologi kommenterade som historia och aktualitet*, Studentlitteratur, Lund, 1999

Ljunggren, Carsten, Unemar Öst, Ingrid & Englund, Tomas (red.), *Kontroversiella frågor: om kunskap och politik i samhällsundervisningen*, 1. uppl., Gleerups Utbildning, Malmö, 2015

Severin, Jacob, *Tid för tolerans: en studie om vad skolelever i Sverige tycker om varandra och om samhället*, Forum för levande historia, Stockholm, 2014

Tillgänglig via: http://www.levandehistoria.se/sites/default/files/material_file/rapport_-_tid_for_tolerans.pdf

Skolverket *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*, Skolverket, Stockholm, 2011

Strandberg, Leif, *Vygotskij i praktiken: bland plugghästar och fusklappar*, Norstedts akademiska förlag, Stockholm, 2006

Lundgren, Ulf P., Säljö, Roger & Liberg, Caroline (red.), *Lärande, skola, bildning: [grundbok för lärare]*, 3., [rev. och uppdaterade] utg., Natur & kultur, Stockholm, 2014

Elektroniska källor

BRÅ *Hatbrott* <https://www.bra.se/bra/brott-och-statistik/hatbrott.html>

Hämtad 4/4 2016

Demoskop *Allmänhetens uppfattning om invandringens omfattning* Peter Santesson 25/5 2015

<http://www.dnv.se/wp-content/uploads/2015/05/Allm%C3%A4nheten-om-invandringens-omfattning-f%C3%B6r-publicering.pdf>

Hämtad 26/3 2016

Fonden för mänskliga rättigheter *Konventionen angående Flyktingars rättsliga ställning*

<http://www.humanrights.se/mr-kunskapsbank/lankkategorier/internationella-mr-instrument/>

Hämtad 4/6 2016

Vetenskapsrådet *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*

<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

Hämtad 2/4 2016

Ljungren, Carsten, *Det offentliga rummets princip – om kontroversiella frågor i utbildningen* Norsk pedagogisk tidskrift vol 92 nr 4 2008

Tillgänglig via Malmö Högskola: https://www-idunn-no.proxy.mah.se/npt/2008/04/det_offentliga_rummets_princip_-_om_kontroversiella_fragor_i_utbildningen

Hämtad 15/4 2016

Migrationsverket *Statistik*

<http://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Statistik.html> 5/2 2016

Hämtad 3/5 2016

Nationalencyklopedin, *Invandrare* <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/invandrare>

Hämtad 7/4 2016

Nationalencyklopedin,

Arbetskraftsinvandring.

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/arbetskraftsinvandring>

Hämtad 19/4 2016

Nationalencyklopedin,

Sverigedemokraterna

<://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/sverigedemokraterna> Hämtad 4/4 2016

Skolverket *Medborgarskapsundervisning i otakt med samtiden* 17/2 2016

<http://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/amnen-omraden/so-amnen/undervisning/medborgarskapsundervisning-i-otakt-med-samtiden-1.187839>

Hämtad 7/6 2016

Skolverket *Skillnaden mellan rasism och kritik mot invandringen*

<http://www.skolverket.se/skolutveckling/vardegrund/framlingsfientlighet-och-rasism/rasism-i-vardagen/scenarier/skillnaden-mellan-rasism-och-kritik-mot-invandring-1.226168> Skolverket 25/2

2016

Hämtad 5/4 2016

Skolverket *Vilka undervisningsmetoder lämpar sig bäst för SO-ämnena?* Skolverket 26/1 2016

<http://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/amnen-omraden/so-amnen/tema-so/undervisningsmetoder-1.186626>

Hämtad 1/4 2016

Skolverket *Ämne – historia*

<http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/his?tos=gy&subjectCode=his&lang=sv>

Hämtad 15/5 2016

Skolverket *Ämne - geografi*

<http://www.skolverket.se/laroplaneramnenochkurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/geotos=gy&subjectCode=geo&lang=sv>

Hämtad 26/3 2016

Skolverket *Ämne - samhällskunskap*

<http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och>

kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/sam?tos=gy&subjectCode=sam&lang=sv

Hämtad 23/3 2016

Sveriges riksdag *Skollag (2010:800)* Regeringskansliet 3/6 2010
http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Skollag-2010800_sfs-2010-800/?bet=2010:800#K1

Hämtad 1/4 2016

Sverigedemokraterna *Snabbfakta* <https://sd.se/>
Hämtad 24/4 2016

SVT Nyheter *Vad får man säga i invandringsdebatten?* <http://www.svt.se/nyheter/inrikes/vad-far-man-saga-om-invandringen> 15/4 2013

Hämtad 21/5 2016

The Gaurdian *How to teach immigration* <http://www.theguardian.com/teacher-network/teacher-blog/2014/nov/24/how-to-teach-immigration>

Hämtad 9/4 2016

Jakubowski, M Lisa *Teaching Uncomfortable Topics: An Action-Oriented Strategy for Addressing Racism and Related Forms of Difference* Teaching Sociology vol 29 nr1 2001

Tillgänglig via Malmö högskola: http://www.jstor.org.proxy.mah.se/stable/1318783?pg-origsite=summon&seq=1#page_scan_tab_contents

Hämtad 9/5 2016

Thorell, Richard *Sverigedemokraterna i riksdagen: Vilka konsekvenser får det för undervisningen?* Examensarbetet, Karlstad universitet fakulteten för samhälls och livsvetenskaper 201
<http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A482170&dswid=7002>

Hämtad 31/3 2016

Vire. Robert SO rummet *Invandring* <http://www.so-rummet.se/search/site/invandring>

Hämtad 1/6 2016

Inspelningar av samtliga intervjuer finns i författarens ägo

Lärare 1 – 8/4 2016

Lärare 2 – 20/4 2016

Lärare 3- 18/4 2016

Lärare 4 – 29/4 2016

Bilagor

Bilaga 1: intervjuguide

- Vilka ingångspunkter och metoder använder lärare vid undervisning om invandring i ämnet samhällskunskap?
- Vilka svårigheter upplever lärare då de undervisar om invandring i ämnet samhällskunskap?
- Hur bemöter lärarna dessa svårigheter?

1 Hur länge har du undervisat i samhällskunskap?

2 Vilka program brukar du undervisa i?

3 Anser du att det finns en etnisk mångfald i de klasser du undervisar/din skola?

4 Hur (mycket) berör du invandring i din undervisningen? Hur, metoder, med vilka ingångspunkter?

5 Känner du att det är relevant att beröra invandring i undervisningen? Varför?

6 Pratar du om det tillräckligt i förhållande till frågans vikt för samhället?

7 Känner du dig bekväm i att undervisa i frågan – kunnig/trygg? Varför/ varför inte?

8 Svårigheter? - hur hanterar du dem?

9 Vilka åsikter uttrycks av eleverna då det här ämnet kommer på tal, är det några du tar fasta på?
Känner du att du undviker vissa frågor? Varför?

Bilaga 2: Intervjuerna i sin helhet

Jag kommer här presentera de olika intervjuerna jag genomförde. Intervjuerna presenteras en i taget i taget med en kort beskrivning av den intervjuade läraren och dennes arbetsplats följt av intervjun. För att göra resultatet av varje intervjun överskådligt har jag delat upp det i två avsnitt vilka är anpassade efter mina frågeställningar: hur läraren undervisar om invandring, vilka svårigheter läraren anser sig möta under undervisningen och hur läraren bemöter dessa. För att säkra alla de intervjuade lärarnas anonymitet har jag gett dem fiktiva namn

Intervju 1 – FD arbetskollega studieförberedande program, småstad

Intervjun med lärare nummer ett (hädanefter kallad Anders) ägde rum i ett arbetsrum på den skola där han arbetar. Det är en större (1000+ elever) kommunal gymnasieskola i en småstad i Skåne. Skolan har både yrkesförberedande och studieförberedande program. Anders beskriver skolan som överlag homogen sett till eleverna med en övervägande del etniska svenskar även om det under senare år blivit en ökad andel elever med utländsk bakgrund. Anders undervisar klasser som läser naturvetenskap respektive ekonomi program. Han har undervisat i samhällskunskap i tio år och är ca 30 år gammal.

Undervisningen: metoder och ingångar

Anders ser undervisning om invandring som undervisning i en samhällsfråga och känner inga konstigheter kring den. Han ser framförallt tre naturliga ingångar till undervisning om invandring under vilka han behandlar den: demokrati, politiska system och massmedier. Under demokrati så nämns invandring som bisats till olika minoriteter vars mänskliga rättigheter inte alltid efterlevs. Det handlar då bland annat om rätten till asyl vilken behandlas och diskuteras i undervisningen. Under undervisning i politiska system så får eleverna sätta sig in i olika partiers ståndpunkter och debattera utifrån dem likt i riksdagen. Invandring är då alltid ett ämne. Under undervisning om massmedia så används invandring på olika sätt. Delvis så visar den på hur en fråga behandlas av olika medier så som dagstidningar och olika internetforum. På grund av många motstridiga uppgifter är det även en fråga som går att använda för att öva källkritik då eleverna själva får

undersöka varifrån de olika medierna tar sin fakta. Då han problematiserar invandrings olika aspekter är diskussioner i helklass är en vanlig metod i förhoppningen att eleverna ska visa analytisk förmåga under diskussionen

Han beskriver hur invandring blivit ett mer aktuellt ämne i och med händelserna i omvärlden under de senaste åren och att han undervisar betydligt mer i frågan idag än för några år sedan. Han anser att det är viktigt att samhällskunskap behandlar aktuella händelser. Han gör ansträngningar för att möta omvärldshändelser i sin undervisning och tycker sig ha lyckats i invandringsfrågan då den behandlats i samband med större politiska händelser. Det är dessutom en fråga som eleverna är intresserade av då den är kontroversiell, vilket han ser som något positivt då det skapar intresse för undervisningen: ”de vet om att det här är en fråga som är laddad och därför dras de till den”.

Svårigheter och bemötande

Anders upplever att många elever tycks ha förprogrammerade svar under diskussioner om invandring och de möjliga svårigheterna den medför. Han tror att det är många elever som självcensurerar sig och kanske inte framför vad de egentligen tycker i klassrummet. Det är hans önskan att eleverna ska ha samma diskussion som de har vid köksbordet i klassrummet så att de kan öva sig i att underbygga sina åsikter och visa analytisk förmåga. Men istället kommer eleverna ofta med, i hans mening, inställsamma neutrala svar som de tror att läraren vill höra: ”det finns en ganska hög grad av politisk korrekthet kallar jag det för, att man känna in vad förväntas jag svara”. Jag frågade han varför de gör det:

För att de tror att man betygsätter åsikter, även om de inte är så är, är man, är man rädd för att man ska, om man då har, speciellt invandrarkritisk inställning så kanske man tror att läraren: ja men här ska man vara neutral och inte säga vad man tycker eller här ska man tycka på ett visst sätt

Enligt hans erfarenhet så uttrycker sig eleverna mer kritiskt mot invandring vid diskussioner i mindre grupper eller vid samtal med läraren. Dessa upplevs som informella och inte betygsgrundande av eleverna och de vågar där vara mer öppna med sina åsikter. Anders berättar att han har hört och gissar att det finns problem i yrkesförberedande klasser med elever som kommer med främlingsfientliga åsikter som läraren måste bemöta. Själv har han sällan råkat ut för detta.

Jag frågar hur Anders hade hanterat en situation där elever uttrycker åsikter som går emot skolans värdegrund. Han svarar att han hade sett det som ett tillfälle för eleven att visa att den kan komma med underbyggda och väl motiverade åsikter. Eventuellt rasistiska påståenden skulle han bemöta med fakta och ett sakligt resonemang hellre än känsloutbrott riktade mot eleven.

Anders försöker att vara den nyanserade och neutrala i diskussionerna men ser även en vinst i att provocera eleverna genom att själv vara den som framför kritiska åsikter mot invandring om ingen annan gör det, något som ofta förvånar och provocerar eleverna. Detta provocerande kan enligt honom ofta intressera eleverna och väcka deras uppmärksamhet. Då han har tagit initiativet till ett mer kritiskt tänkande händer det att flera elever följer efter. Det sagt anser Anders att han oftast inte lyckas att få eleverna att nyansera sin åsikt kring invandring och att det är svårt att nå fram till dem. Många håller sig till de åsikter de tror att läraren vill höra och få vågar sticka ut. Då detta sker händer det att klassen går ihop mot den elev som tar initiativet till ett mer kritiskt perspektiv på invandring. Det har dock hänt att denna elev även blivit starten på en mer nyanserad debatt även om det är ovanligare. Han tillägger att det är möjligt att han övertolkar eleverna och vad han ser som självcensur kan vara deras faktiska åsikter.

Intervju 2 - studieförberedande program, större stad

Intervjun med lärare nummer två (hädanefter kallad Stefan) ägde rum på personalrummet på den skola där han arbetar. Det är en större kommunal gymnasieskola i Lund. Skolan har endast studieförberedande program. Enligt Stefans mening har skolan ingen utbredd etnisk mångfald bland eleverna: ”det här är lite grann skyddad verkstad, vi har ju mest akademikerbarn och det är inte många olika kulturer som är representerade på den här skolan.”. Han undervisar på samhällsprogram med olika inriktningar: däribland internationella relationer och mänskliga rättigheter. Han har undervisat i samhällskunskap i 36 år och är ca 60 år gammal.

Undervisningen: metoder och ingångar

Stefan beskriver hur invandring dyker upp vid flera olika delområden av undervisningen. Huvudsakligen behandlar han det då som en del av migration och hur det på olika sätt påverkar samhällen. Han använder då Sverige som ett historiskt exempel på hur migrationsströmmar påverkat ett land genom hur exempelvis stor migration till Amerika i förlängningen ledde till socialpolitiken på 30talet. Med Sverige som utgångspunkt går han även gå igenom olika begrepp som är relevanta både för att kunna analysera invandringsfrågan men även för att kunna förstå den rådande mediedebatten. Invandring återkommer även som en del av de mänskliga rättigheterna vilka får stort utrymme på ett av samhällsprogrammen. Det är därtill en fråga som ofta återkommer då han går igenom olika nivåer av styre. Från de svenska partierna till EU:s arbete med flyktingar och FN där eleverna får ett internationellt perspektiv på invandringspolitik. Som en del ämnets

aktualitet kommer flyktingkrisen även att hanteras under de FN rollspel som han arbetar med vid tiden för intervjun. Eleverna måste då genom egna efterforskningar sätta sig in i olika länders invandringspolitik och kunna argumentera för denna vid en debatt. Han upplever det som att det är en fråga som intresserar eleverna mycket då de känner att de berörs av den:

Det är kanske lätt att identifiera sig med folk här tror jag: man ser ju att det är familjer barn och ungdomar som kommer och inte minst ensamkommande flyktingbarn, de är ju ungdomar i deras egen ålder. Så här tror jag att det finns en naturlig koppling

Svårigheter och bemötande

Stefan kan inte erinra sig några direkta svårigheter med undervisning om invandring. Under sina år som lärare kan han inte erinra sig något tillfälle då eleverna uttryckt sig rasistiskt mot invandrare eller på annat sätt gått emot skolans värdegrund. Han är av uppfattningen att majoriteten av eleverna han undervisar är för en liberal och human invandringspolitik och ser det som Sveriges "förbannade skyldighet" att vara med och hjälpa människor på flykt. Trots dessa åsikter hävdar han att eleverna klarar av att analysera frågan ur flera perspektiv och även se svårigheter. Även om de har personliga åsikter så upplever han att de kan argumentera för dessa med sakliga argument. Han ser dock en fara i att elever främst söker sig till olika källor som bekräftar deras åsikter och inte utmanar dessa. Det blir i hans mening skolans uppgift att stå för mer nyanserade åsikter och lära eleverna att frågor sällan ofta är komplexa med flera aspekter. Han ser detta som en utmaning.

Även om Stefan inte upplever några svårigheter med att undervisa om invandring så har undervisningen förändrats under åren. I takt med att frågan fått mer uppmärksamhet i samhället har han även berört den mer i undervisningen, framförallt sedan finanskrisen bröt ut 2008. Stefans mål med undervisningen om invandring är att de sakligt ska kunna argumentera för olika åtgärder kring invandring. Han ser det som lärares uppgift att ge eleverna en mer nyanserad bild av frågan. Trots att det i klasserna han undervisar råder nästintill konsensus i synen på invandring menar han att det överlag förs sakliga och nyanserade diskussioner om invandring i klassrummen. Om en elev uttalar sig i strid mot värdegrunden anser han att man bäst borde bemöta det med att presentera opartisk fakta som kan motbevisa påståendet

Intervju 3 yrkesförberedande program, småstad

Intervju med lärare nummer tre (hädanefter kallad Bengt) ägde rum i ett arbetsrum på skolan där han arbetar. Det är samma skola som lärare nummer ett arbetar på. I hans mening har skolan en etnisk mångfald. Han undervisar klasser som går de yrkesförberedande industri och teknik programmen. Han har undervisat i samhällskunskap i 34 år och är ca 60 år gammal.

Undervisningen: metoder och ingångar

Tidigt i intervjun berättar han att han anser att invandring aldrig får se ses som eller behandlas som ett speciellt ämne och måste behandlas i fler kurser än samhällskunskap. Det måste i hans mening vara en del av alla ämnen för att eleverna ska kunna få förståelse för hur frågan är närvarande och på olika sätt påverkar det svenska samhället. Han tar upp ämnet psykologi (vilket han också undervisar i) som exempel där invandring kan leda till rasism vilken kan analyseras på psykologiska grunder. Han följer dessa riktlinjer även inom samhällskunskap då han ser till att ämnet återkommer inom olika ämnesområden som ska beröras enligt det centrala innehållet: ”Jag har invandring på alla avsnitt”. Invandring berörs på så sätt inom massmedia då han behandlar olika artiklar varav vissa kommer beröra invandring. Invandring nämns inom nationalekonomi då man behandlar statsbudgeten och inom olika partiers partiprogram då han undervisar om ideologier. Då eleverna läser om mänskliga rättigheter kommer invandring upp i form av lagar, rättigheter och rasism:

I samhällskunskap är ju invandring en del av varje kursmoment. Det går inte att säga att nu ska vi prata om invandring. Vi kan göra det, men det är lika med att inbjuda till att de lyssnar inte. För då är dom: Å invandring – så e det, punkt

Metoderna varierar bland dessa områden Till exempel inom ideologier ska eleverna sätta sig in i olika partiers ståndpunkter i olika frågor. Där är invandring en fråga av flera. De ska därtill kunna presentera vilka som kan tänkas ogilla deras politik som en övning i att se saker ur olika perspektiv. Inom massmedia avsnittet får elever kolla på olika artiklar vilka bland annat behandlar invandring ur olika perspektiv. Men invandring behandlas aldrig under en egen rubrik utan ses som en del av något större. Det ska i hans mening aldrig inte ses som något speciellt utan behandlas lika mycket som andra områden inom samhällskunskap. Han har inte förändrat den här balansen under de senaste åren. Däremot har invandring förekommit som en nyhet, av flera, som eleverna presenterat

under en för varje vecka återkommande övning under hösten 2015.

Svårigheter och bemötande

Bengt beskriver hur många elever gärna pratar om invandring och för fram sina huvudsakligen kritiska åsikter mot invandring men inte vill diskutera frågan: ”nej – dom är inte intresserade av att diskutera, de är intresserade av att framföra sina åsikter. Att diskutera är något helt annat för då är man öppen för olika åsikter och olika fakta.”

Han upplever att det finns SD sympatier i sina nuvarande klasser och att eleverna gärna vill föra fram kritik mot invandringen. De kommer till klassrummen med en onyanserad bild av frågan och många fördomar som han måste utmana i sin undervisning. Det har även förekommit att elever under lektioner kommer med rasistiska uttalanden riktade mot bland annat invandrare. Han ser enorma problem i att invandring behandlas som ett eget ämne eller på tema dagar då de inte visar hur komplex frågan är. Han berättar att han ibland känner sig ensam i sitt sätt att alltid bemöta brott mot värdegrunden och bekymras av att många lärare inte tar kampen: ”detta är ett jätteproblem. Det handlar om svaga lärare som inte får stöd”.

Genom sitt upplägg där invandring berörs inom olika ämnesområden så försöker han undvika att invandring ses som en speciell eller på något sätt märklig fråga eller samhällsproblem då den behandlas som en del av flera ämnesområden. På så sätt inser eleverna inte att man behandlar invandringspolitik och kommer inte med fördomsfulla uttalanden då de inte vet när de ska framföra dem. Indirekt diskuterar de dock invandring då han berör relevanta frågor kring till exempel arbetsmarknaden där invandrare kan ses på olika sätt

Bengt beskriver sig som ytterst snabb på att agera så fort något sägs i klassrummet som går emot skolans värdegrund: vare sig det är rasism, homofobi eller annat nedlåtande. Eleven blir då snabbt tillsagd att liknande uttalanden inte är acceptabelt i skolan. Åsikten i sig kan dock diskuteras och granskas ur flera perspektiv utifrån olika frågor: vad är det för åsikt, var kommer den ifrån, vad tycker olika människor om den och vad kan den leda till för olika konsekvenser? Han använder sig då av BRÅ och annan objektiv fakta för att problematisera en åsikt. Han vet dock inte med sig om han lyckas med att få eleverna att inta en mer nyanserad bild av invandring eller motarbeta deras rasistiska tankar. Han kan endast kontrollera vad de säger i skolan. Där spekulerar han att vissa elever utvecklar en viss självzensur för att undvika att behöva diskutera sina uttalanden i klassrummet. Att se skillnad på denna och om han når fram ser han som en omöjlighet. I sin

undervisning övar han eleverna i att se samma fråga med samma fakta ur olika perspektiv. Han avslutar med att det inte är alla vuxna som kan det, men han vill att eleverna ska försöka.

Intervju 4- yrkesförberedande program, större stad

Intervjun med lärare nummer fyra (hädanefter kallad Inger) ägde rum i ett klassrum på den skolan där hon arbetar. Det är en mindre fristående gymnasieskola i Malmö som driver de yrkesförberedande programmen: fordon, el, lås, stylist, samt natur och smådjur. Då det är en liten skola så undervisar hon elever som läser samtliga dessa program, I Ingers mening finns det en stor etnisk mångfald på skolan. Hon har undervisat i samhällskunskap i åtta år och är ca 40 år gammal.

Undervisningen: metoder och ingångar

Inger beskriver det som att invandring tagit allt mer plats i undervisningen under de senaste åren som ett svar på frågans ökade politiska och mediala uppmärksamhet. Framförallt det här läsåret berättar hon att frågan har varit framträdande i undervisningen:

Det här läsåret så måste jag säga att det har nästan kommit in som en röd tråd hela tiden, dels då den här enorma flyktingdebatten som har varit nu, framförallt här i Malmö med ID-kontroller och allt så den här frågan har, den har kommit upp nästan oavsett. Vi har pratat om mänskliga rättigheter och då har de kommit upp, deras rättighet att leva tryggt och när vi pratat om demokrati så har vi pratat om rätten till åsikter, att vi ska få röra oss fritt i EU och vad händer då när vi begränsar det med ID kontroller och annat

Invandring har behandlats i relation till samhällsekonomi då det bland vissa elever finns en uppfattning att invandring kostar mycket pengar. Hon har även behandlat flyktingkrisen ur ett internationellt perspektiv och eleverna har diskuterat EU:s insatser. Invandring har även tagits upp och behandlats som en del av temadagar som skolan hållit kring mänskliga rättigheter och allas lika värde. Skolan har då behandlat och diskuterat hur man bör förhålla sig till bland annat fattigdom i världen – tiggares situation är ett exempel. I Ingers mening kan undervisning om invandring ses som en del av värdegrundsarbetet då den ofta berör frågor så som mänskliga rättigheter och respekt för andra kulturer. Överlag anser hon att hon behandlar invandring motsvarande dess politiska uppmärksamhet då frågan förekommit i media: ”det är ett outtömligt ämne i de här dagarna”. Hon betonar dock att då kurserna i samhällskunskap är på färre timmar på yrkesförberedande program än på studieförberedande så måste mycket av undervisningen hållas ytligt för att hon ska hinna med att behandla allt det centrala innehållet.

Hon säger sig göra aktiva ansträngningar för att hålla undervisningen konkret, nära dagsaktuella händelser och gärna med exempel från Malmö vilka ofta fångar elevernas intresse. Invandring som fråga anser hon intresserar eleverna av flera skäl. Ett av de främsta är hur flyktingkrisen och de följande åtgärderna från regering har påverkat deras vardag då elever som pendlar till skolan passerar ID kontrollerna på Hyllie station. Undervisningen kan gå till på ett flertal olika sätt. Inger berättar att hon emellanåt använder sig av olika tidningsartiklar delvis som utgångsmaterial för en fråga men även som något för eleverna att diskutera. I stort upplever hon det som att elever gärna diskuterar invandring och kan ta upp den i flera olika sammanhang då det rör sig om större frågor: ”dom är inte rädda för att diskutera det här”

Svårigheter och bemötande

I Ingers mening finns flera olika uppfattningar kring invandring representerade i klasserna hon undervisar, både elever som är för en mer liberal invandringspolitik samt de som är för en mer restriktiv invandringspolitik. Hon berättar att det förekommer tämligen heta debatter i frågan då det gäller för henne att se till att diskussionen i klassrummet förs i en respektfull ton och att alla har rätt till sin åsikt och får framföra denna. Det händer även att elever under dessa debatter/diskussioner kommer med rasistiska uttalanden i strid mot skolans värdegrund. I hennes mening är eleverna dessutom generellt dåliga på källkritik och söker sig till källor som bekräftar deras egen åsikt.

Inger berättar att hon bemöter rasistiska uttalanden olika från fall till fall men ofta med ett ifrågasättande av elevens argument och fakta. Dessa kan kontrasteras med att hon presenterar fakta som går i strid med den uppfattning som eleven tidigare presenterat. Detta kan leda till en källkritisk diskussion där eleverna måste ifrågasätta de källor de använt sig av. Själva diskussionerna försöker hon att läsa av under deras gång och bryter in då hon anser att de håller på att gå för långt.

Det varierar hur väl hon tycker sig lyckas med att motarbeta rasistiska uttalanden. Ibland tycker hon att elever verkar reflektera och kanske ser frågan ur ett mer nyanserat perspektiv medan andra elever håller fast vid sina tidigare ståndpunkter. Trots dessa svårigheter tycker hon sig ändå vara bekväm med att undervisa om och låta eleverna diskutera invandring. Det sagt poängterar hon att det kan ha att göra med de förhållanden hon undervisar under. Hon undervisar små klasser där läraren snabbt får en överblick över vad alla elever anser i olika frågor och kan förbereda sig på vilka åsikter som eventuellt kan framföras. Hon berättar att i fall hon skulle ha en okänd klass hade hon kanske inte känts sig lika bekväm i att leda en diskussion kring invandring.